

TÚRÓCZI TAMÁS

Szegedi Tudományegyetem

Spanyol–kínai kapcsolatkeresés II. Fülöp uralma idején

Abstract

Spanish–Chinese Efforts to Establish Relations during the Reign of Philip II

From the conquest of the Philippines in 1565 and the founding of the city of Manila in 1571, the Spanish sought to establish commercial and diplomatic relations with China, the largest state in Asia, in order to share in the benefits of long-distance trade. This marked the beginning of Spanish–Chinese relations and constituted one of the most important episodes in the Spanish Crown’s Asian policy of overseas expansion in the 16th century.

Unlike the New World, in the Asian region European technical superiority prevailed exclusively in the Pacific archipelago and over its indigenous population. In contrast, in the large states of the continent (China, Japan), their political complexity and military development made it impossible for the Spaniards to pursue a policy of force. While the Spanish conquered vast territories and subjugated peoples on the American continent, this was impossible for them on the Asian continent. The Iberians were unable to change the traditional system of political, diplomatic, and economic relations with Asia that had developed centuries earlier, so they were forced to integrate into a system in which the only modifiable element was trade, and the prerequisite for economic cooperation was the establishment of diplomatic relations.

This study presents the initial period of Spanish efforts to establish relations with China during the reign of the Spanish monarch Philip II (1556–1598). Its aim is to examine the specific forms of Spanish diplomacy in Asia in the context of attempts to establish such relations, the background of which was consistently shaped by the Spanish Crown’s ambition to gain access to Asian commercial networks.

The paper explains the events’ connections within the course of the history of Spanish diplomacy in 16th-century Asia, one of the primary objectives of which was to exploit the economic opportunities associated with the so-called “China Enterprise”.

Since the topic is previously unexplored in Hungarian historiography, the study focuses on the main points of contact in Spanish diplomacy, their commercial motivations, the background and limitations of these interactions, the recurring challenges, and the partial results achieved, presented in a clear chronological framework.

Taking all this into account, the study may serve as a “springboard” for further, more detailed research and discussion of the topic.

Keywords: Philip II, Asia, España, China, Filipinas, Manila, Spanish–Chinese relation-search, Fray Martín de Rada

Bevezetés

1575-ben a Fülöp-szigeteki Kormányzóság útnak indította az első hivatalos spanyol követséget Kínába, hogy közvetlen kapcsolatokat létesítsen Délkelet-Ázsia hegemónjával. Fray Martín de Rada követ és társai az utazás négy hónapja alatt számos várost végigjártak Dél-Kínában, és információkkal gazdagon tértek vissza Manilába, ahol részletesen beszámoltak tapasztalataikról. Ez volt a spanyol–kínai kapcsolatok kezdete, amely a Spanyol Korona Ázsia-politikájának egyik legfontosabb epizódját jelentette a XVI. századi spanyol tengerentúli terjeszkedésben.

Tanulmányom célja az ázsiai spanyol diplomácia sajátos formájának bemutatása a spanyol–kínai kapcsolatkeresésben II. Fülöp (1556–1598) regnálása idején, amelynek hátterét mindvégig a Spanyol Korona ázsiai kereskedelmi térfoglalásának szándéka adta. Írásom egyértelműen a hispanizta kutató szemüvegén keresztül elemzi az eseményeket, és magyarázza azok összefüggéseit a XVI. századi ázsiai spanyol diplomáciatörténet menetében, amelynek egyik fő célkitűzése az úgynevezett „Kína-vállalkozásban” rejlő gazdasági haszon kiaknázása volt.

Mivel a magyar historiográfiában a téma eddig teljesen ismeretlen, tanulmányomban a legfontosabb spanyol diplomácia kapcsolatkeresési pontokra, azok kereskedelmi okaira, hátterére, az érintkezések korlátaira, állandó kihívásaira és részleges eredményeire fókuszálok a lehető legérhetőbb, kronologikus történetvezetést hívva segítségül. Mindezeket figyelembe véve a dolgozat mintegy „ugródeszkaként” szolgálhat a téma későbbi mélyebb volumenű feltárása és tárgyalása számára.

Történelmi kontextus

Kína gazdagságának legendája, amely Marco Polo beszámolója (*A világ leírása*) óta élt a középkori Európában, az új korszak kezdetére kézzel foghatóvá vált, amikor az első európaiak eljutottak a Ming Birodalomba. A portugál Fernão Peres d'Andrade¹ és testvére Simão bejutottak Kínába, és 1557-ben Makaóban² telepedtek le, majd még ugyanebben az évben létrehozták az első portugál kereskedelmi lerakatot (*feitoria*) a város kikötőjében. 1576-ra Makaó kikö-

¹ Fernão Peres d'Andrade (születésének és halálának pontos dátuma ismeretlen) portugál katonája és kereskedő, gyógyszerész, diplomata.

² Pinyin átírásban és hagyományos kínai írásjelekkel: Aomen 澳門. Makaó városának nevét a dolgozatomban továbbra is az általánosan ismert magyar átírás szerint fogom használni a könnyebb érthetőség kedvéért azon olvasók miatt, akik nem járatosak a sinológiában.

tője már a portugálok kelet-ázsiai kereskedelmének legfőbb csomópontjaként működött.

Közel fél évszázadon keresztül – a zaragozai szerződésnek megfelelően³ – az ázsiai termékek cseréjének egyetlen európai haszonélvezője Portugália volt. A XVI. század második felére az egyezmény mégis a spanyolok felé billentette el a mérleget: 1565-ben Miguel López de Legazpi⁴ katonai vállalkozása által a Fülöp-szigetek a Spanyol Korona felségterületévé vált, ami azt jelentette, hogy a spanyolok ázsiai bázisa portugál oldalon létesült. A Fülöp-szigeteki Kormányzóság felállításával⁵ Spanyolország egyértelműen jelezte: igényt tart az ázsiai térség kereskedelmi hasznára.

Mindamellettt az európaiak egy merev ideológiával és szövevényes politikai kapcsolatokkal működő rendszert találtak Ázsiában. Ez volt az úgynevezett „hagyományos kelet-ázsiai világrend”, más elnevezéssel, „Kína-központú világrend”, amelyben minden jog és erkölcs forrásának Kína számított; egy mester-séges kapcsolatrendszer, amelyben Kína elvileg elfogadhatatlannak tartotta egy vele egyenrangú fél megjelenését, vagyis az egyetlen lehetséges kapcsolattartási forma Kínával a hűbéres-vazallus viszony elfogadása volt. A valóságban Kína hatalma a térség felett a mindenkori császári dinasztiák erejétől függött; hol kiterjedtebb volt, hol korlátozottabb. Az európaiak megjelenésekor a „Középső Birodalom” (Kína) politikai, gazdasági fennhatósága történelmi léptékben is kimagasló volt Délkelet-Ázsiában.

Az Újvilággal ellentétben, az ázsiai térségben az európai technikai fölény kizárólag a Csendes-óceán szigetvilágában, annak bennszülött lakossága felett érvényesült (Fülöp-szigetek, Maluku-szigetek, Borneó, Tajvan stb.). Ezzel szemben a kontinensen és az attól keletre talált államalakulatok (Kína, Japán) politikai komplexitása és katonai fejlettsége lehetetlenné tette a spanyolok számára az erő politikájának alkalmazását, amely az amerikai kontinensen hatalmas területeket és népeket rendelt spanyol fennhatóság alá. Tengeri-katonai potenciáljuk ellenére tehát az ibériaiak képtelenek voltak változtatni az ázsiai politikai, diplomáciai és gazdasági kapcsolatok évszázadokkal korábban kialakult, mélyen tradicionális rendszerén. Ez a tény olyan korlátok közé szorította a Kelet-Indiákon (Ázsia) való terjeszkedést, amely expanziós akadályok a Nyugat-Indiákon (Amerika) nem léteztek. Az ibériaiak kénytelenek

³ Amegállapodást 1529. április 22-én írták alá, amelynek értelmében a két érdekszférát elválasztó vonalat 297,5 *legua* (1636 km) távolságra, 17 fokkal keletre húzták meg a Maluku-szigetektől (Fűszer-szigetek). A Fűszer-szigetek így Portugáliához került, utat nyitva a portugáloknak a további nyugati irányú terjeszkedéshez. A zaragozai megállapodásról további információkat a következő tanulmány tartalmaz: Cabrero Fernández 1995: 1091–1132.

⁴ Miguel López de Legazpi (1502–1572) spanyol hódító (*conquistador*), gyarmati főtisztviselő.

⁵ 1565. április 27-én Legazpi megkapta hivatalos uralkodói kinevezését, amely révén 1565 és 1572 között a Fülöp-szigetek első kormányzója (*gobernador*) lett.

voltak abba a rendszerbe beilleszteni, amelynek egyetlen alakítható eleme a kereskedelem volt, és a gazdasági együttműködés előfeltétele a diplomáciai kapcsolatok kialakításában rejlett.

A kapcsolatkeresés előzményei és kezdeti formái (1565–1574)

Az intenzív spanyol érdeklődés Kína iránt egyidős a Korona ázsiai behatolásának XVI. századi kezdeteivel, de a közvetlen impulzust a Fülöp-szigetek elfoglalása jelentette. 1567. július 23-án írott levelében Miguel de Legazpi egy flotta felállítását javasolja II. Fülöpnek, amely megkerülné a kínai partokat, hogy közvetlen információkat szerezzen be az ezeken a vizeken zajló kereskedelemről.⁶ Ugyanezen esztendő december 12-én a Mexikói Gyarmati Tanács (*Cabildo de México*) kérvényezte az uralkodótól, engedélyezze „a nyugati⁷ és kínai földek felosztásának állandósítását a felfedezők és a telepesek között”.⁸ II. Fülöp nem adott erre közvetlen engedélyt, de Kína a gyarmati ügyek terén végleg felkerült az európai monarcha térképére.

Az úgynevezett „Kína-vállalkozás”⁹ első komoly képviselője Fray Martín de Rada¹⁰ misszionárius volt, akinek 1569. július 8-án kelt levelében a következőt olvashatjuk: „Amennyiben Felseged valamikor is meghódítani kívánja Kínát, amelyről tudjuk, hogy egy nagyon hosszú, gazdag és rendezett föld, megerősített városokkal és városfalakkal, amelyek sokkalta nagyobbak, mint az európaiak, ajánlott elsőként települést alapítani ezen a földön.”¹¹

A Fülöp-szigetek viszonylag zökkenőmentes elfoglalása ellenére a spanyol expanzió ázsiai célkitűzései évekig eltörpültek az amerikai törekvések mellett. A Királyi Tanács asztalánál a Nyugat-Indiákon zajló gyarmatpolitika állandó prioritást élvezett, de mint láthattuk, a Kelet-Indiákról érkező információk is folyamatosak voltak, vagyis újra és újra megjelentek azok a hangok, amelyek az ázsiai expanziós politikát kívánták serkenteni. Diego Artiera kapitány 1569-ben jelezte II. Fülöpnek, hogy a portugálok hatalmas hasznot hajtanak maguknak

⁶ *Carta de Miguel de Legazpi*. (1567. július 23.) AGI, Filipinas, 6, R. 1, N. 7.

⁷ Értsd: az amerikai kontinenstől nyugatra található csendes-óceáni térség.

⁸ A dolgozatban megjelenő minden magyar nyelvű idézet a saját fordításom. Jelen forrásrészlet spanyol nyelvű eredetijét közli: Hidalgo Nuchera 1995: 33.

⁹ A „*La Empresa de China*” kifejezés a mai modern spanyol szakirodalomban gyakran használt *terminus technicus*.

¹⁰ Martín de Rada (1533–1578) spanyol származású Ágoston-rendi misszionárius, diplomata és asztronómus. A Fülöp-szigeteki spanyol hittérítés kiemelkedő alakja. Rada személyével kapcsolatban összefoglaló jelleggel lásd: Cervera, 2021: 199–230. Életútjával kapcsolatban részletesen a következő műből tájékozódhatunk: García Galende, 2015.

¹¹ A forrásrészletet közli: Vega 1982: 62. A forrás eredeti jelzete: AGI, Filipinas, 79, R. 1, N. 1.

a Kína és Japán közötti kereskedelemről – a tengerésztiszt felhívta uralkodója figyelmét arra, hogy a kelet-ázsiai távolsági áruforgalom európai monopóliumai kizárólag a Portugál Koronát gazdagítja.¹²

1570-től a Fülöp-szigeteki spanyolok figyelme a gyakorlatban is a kínai kereskedelem felé fordult, miután Miguel de Legazpi megvásárolt harminc kínai rabszolgát, akik a helyi filippínók fogságába estek. Miután visszaadta nekik a szabadságukat, megtudta tőlük, hogy a Luzon¹³ szigetén élő lakosok élénk árucserre-forgalmat tartanak fent Ázsia hegemonjával.¹⁴ Az információ nem volt pontos; a kapcsolatok valójában csak Dél-Kína kereskedővárosaival álltak fent. Ennek ellenére, július 27-én kelt levelében a Fülöp-szigetek első kormányzója a következőket írta Új-Spanyolország (Mexikó) alkirályának, Martín Enríquez de Almanza y Ulloának:¹⁵ „Ha Öfelségének szándékában áll kiterjeszteni hatalmát Kína északi részére és partszakaszára, akkor célszerűnek tartom Luzon szigetén egy települést létrehozni.”¹⁶

1571. május 3-án Legazpi egy kisebb haderővel Luzon szigetére küldte Martín de Goitit¹⁷ azzal a határozott utasítással, hogy vonja ellenőrzése alá az ott található Mayland települést és annak kínai kereskedelmi kapcsolatait.¹⁸ Miután a spanyolok elfoglalták a települést, május 18-án Mayland új nevet kapott: Manila.

A város¹⁹ a Fülöp-szigeteki Kormányzóság bázisa és egyben az ázsiai kereskedelmi kapcsolatok spanyol központja lett. Mivel a hatalmas kínai kereskedelmi zónát Manilából lehetett a legkönnyebben elérni, a Fülöp-szigetek Kormányzóságának gazdasági és diplomáciai jelentősége folyamatosan növekedett, és a szigetek hordereje a katolikus fráterek érkezésével még inkább meghatározódott.²⁰

II. Fülöp uralkodása alatt a tengerentúli spanyol politika egyik legfőbb jellemzője, hogy a kereskedelem és az evangelizáció elválaszthatatlanok lettek egymástól. Ennek két oka volt. Az első a spanyol „államegyház”,²¹ amely

¹² Iaccarino 2017: 47; Borao, 2005: 25.

¹³ A Fülöp-szigetek három nagy szigetcsoportból áll: Luzon, Viszajan, Mindanao.

¹⁴ A témáról bővebben a következő tanulmányból tájékozódhatunk: Gil 2013: 25–64.

¹⁵ Martín Enríquez de Almanza y Ulloa (1508 vagy 1511–1583) spanyol katona és politikus, Új-Spanyolország hetedik alkirálya 1568 és 1580 között.

¹⁶ *Relaciones de Isla de Luzon* (1570. július 27.) AGI, Patronato, 24, R. 14.

¹⁷ Martín de Goiti (1549–1575) spanyol tábornok. Ezt a rangot 1534-ben V. Károly hozta létre. A XVI. századi spanyol katonai rangok sorában a főtitkári beosztás közvetlenül a főparancsnok (*capitán general*) alá tartozott. A kinevezés egyenesen az uralkodótól érkezett az Államtanács (*Consejo de Estado*) közreműködésével.

¹⁸ *Carta de Legazpi al virrey de Nueva España* (1570. július 25.) AGI, Patronato 24.

¹⁹ Manila 1571. június 3-án kapott hivatalosan városi rangot.

²⁰ A folyamatot részletesen lásd: Pastels – Torres Lanzas 1925–1936.

²¹ A XV. század végén Spanyolország a Katolikus Királyok (Kasztíliai Izabella és Aragóniai

Európában és a gyarmatosításban is a monarchia érdekeit képviselve lépett fel. A domonkos, ferences és a jezsuita rendi hittérítők a kereszténység terjesztésével a katolikus érdekek nem csupán vallási, de gyakorlati átültetői is lettek, midőn százezres számban térítették meg az ázsiai államok alattvalóit, akik ettől kezdve nem gördítettek akadályt a spanyol érdekek elé. A második, hogy az atyák kiválóan megtanulták a kelet nyelveit (kínai, japán), és kizárólagos közvetítőként szolgáltak az ibériai üzletkötők és az ázsiai államok vezetői, valamint kereskedői között.

1571-ben II. Fülöp utasította az Új-spanyolországi Alkirályságot, hogy küldjön expedíciót a kínai partok feltérképezésére. Uralkodójának parancsát követve 1572. február 1-jén Almanza y Ulloa alkirály három hajóval útnak indította Juan de la Islát. A kapitány nyár elején kötött ki a Fülöp-szigeteken. Halála előtt néhány nappal, 1572. augusztus 11-én Miguel de Legazpi levélben számolt be királyának a kínai felfedezőút előkészületeiről. A készülődést azonban a Fülöp-szigetek első kormányzójának halála végleg félbeszakította. A következő évben az új kormányzó, Guido de Lavezares²² mégis elküldött egy felfedezőhajót Kína partjaihoz, de ennek a vállalkozásnak a volumene semmiben sem volt hasonlítható a korábban tervezetthez. Az expedíció így csupán részleges sikereket ért el a kínai partok feltérképezésében.²³

1572-ben a spanyolok közbelépése megmentett néhány kínai kereskedőhajót az ázsiai kalózok támadásától Mindanao mellett. A segítség híre gyorsan terjedt, és még ugyanebben az esztendőben a kínaiak hálából több hullámban is hajókkal és gazdag rakománnyal tértek vissza Manilába, hogy bemutassák a spanyoloknak széles körű árukinálatukat. Ezeket a kezdeti lépéseket még nem tekinthetjük spanyol–kínai kereskedelemnek és főleg nem a két fél közötti kapcsolatfelvételnek, de a spanyol–kínai együttműködés a kereskedelem okán egyértelműen kibontakozóban volt. Főleg azt követően, hogy a kínai kereskedők állandó telepet hoztak létre Manila külvárosában, ahol egy kínai kolónia telepedett le, és létszámuk az évek során a kereskedelmi együttműködés folyamatos bővülésével drasztikus növekedésnek indult.²⁴

Mindemellett a kapcsolatkeresés horizontján megjelent egy potenciális veszélyforrás: a spanyoloknak egyre több konfliktusa akadt a régió kalózaival.²⁵ A kínai kapcsolatok előmozdítása és egyfajta önvédelmi mechanizmus

Ferdinánd) uralma alatt teljes önállóságot vívott ki magának Rómával szemben a vallási ügyek intézésében. Következésképpen a spanyol katolicizmus az állam felügyelete alá került, és egyházi szervezete a monarchia egyik alappillére lett.

²² Guido de Lavezares (?–1581) a Fülöp-szigetek második kormányzója 1572 és 1575 között.

²³ Ollé 2002: 50.

²⁴ A manilai kínai kolónia jelentőségét a későbbiekben külön részben tárgyalni fogom.

²⁵ Manila 1574 decemberében szenvedte el a legnagyobb kalóztámadást: a tengeri martalócok áldozatává vált Martín de Goiti tábornester és felesége, valamint több spanyol telepes is.

okán a spanyolok jelentős tengeri-katonai erővel léptek fel a kínai Lin Feng 林鳳²⁶ kalózaival és a japán corsariókkal szemben. Miután Lin Feng megszállta a Fülöp-szigetek északi szigeteinek néhány pontját, megpróbálta elfoglalni Manilát, de akcióját a spanyol fegyverek megállították. Ezt követően Lavezares kormányzó Diego de Salcedo kapitányt jelölte ki a tengeri rablók megfékezésére. A spanyol támadás 1575-ben vette kezdetét Pangasinan²⁷ szigete ellen, amely Lin Feng bázisául szolgált.²⁸ A folyamatos támadásoknak köszönhetően 1576-ban Lin Feng végül megadta magát a spanyol hatóságoknak. A kalózok elleni hadjáratnak azonban ezzel még nem volt vége; a spanyol hajók, ahol csak lehetett, lecsaptak az ellenségre, és a tengereken folyamatos tisztogatás folyt.

Az európai diplomáciai szokások arra ösztönözték a Fülöp-szigeteki Kormányzóságot, hogy hivatalos kapcsolatokat alakítson ki Kínával a minél gyümölcsözőbb kereskedelmi együttműködés érdekében. A spanyolok hamar tisztába kerültek a ténnyel, hogy a Kelet-Indiák hegemonja hatalmas gazdasági térség felett uralkodik, és befolyása kiterjed Délkelet-Ázsia nagy részére is. A Kínába vezető út kiskapui Dél-Kína kereskedővárosai voltak. A kapcsolatkeresésben Lavezares kormányzó közvetlenül uralkodója, II. Fülöp utasításait követte. A király 1574. április 21-én kelt levelében parancsba adta a Fülöp-szigeteki Kormányzóságnak baráti viszony kialakítását a kínai kereskedőkkel: „[Mint-hogy a kínaiak] rengeteg selymet és egyéb dolgokat hoznak, lehetőségünk nyílik a vámszedésre, [éppen ezért] bánjanak velük nagyon jól, keressék barátságukat és a kereskedés [lehetőségeit], ily módon foglalkozzanak velük és prédikálják nekik a Szent Evangéliumot.”²⁹

Néhány nappal később, 1574. április 8-án újabb kínai kereskedők kötöttek ki Manilában egy mandarin, Wang Wanggao 王望高³⁰ vezetése alatt. Szavaikat a kínai nyelvvél jó ideje foglalkozó Martín de Rada atya tolmácsolta, aki – mint tudjuk – 1569-től szorgalmazta uralkodójának a Ming-birodalom evangelizá-

²⁶ A korabeli spanyol forrásokban Li-ma Hong, avagy Lima Hong néven szerepel.

²⁷ A sziget Luzon északi régiójában található.

²⁸ Véletlenül se gondoljuk, hogy ez a tisztogatás zökkenőmentesen ment végbe. Az ázsiai kalózok jelentős haderőt képviseltek, és veszélyes ellenfeleivé váltak a spanyol gályáknak. A kalózokkal való küzdelem részleteiért a következő forrást használhatjuk: Guido de Lavezares: *Relación del suceso de la venida del tirano chino sobre este campo* (1574). A forrást közli: Maura 2004: 2–25.

²⁹ *Copia de carta de Felipe II a Guido de Lavezares*. (1574. április 21.) *Colección de reales decisiones sobre asuntos de comercio en la Asia e Islas Filipinas desde 16 de noviembre de 1568 hasta diciembre de 1769, formada en virtud de Real Orden de 9 de febrero de 1798, por don Juan Miguel*. AMH, Represa, Tomo I, Folio 43–44.

³⁰ A spanyol és portugál nyelvű történelmi forrásokban gyakran Omocon néven szerepel, amely a név helyi nyelvjárási (valószínűleg fűjiàni) kiejtésének eltorzított formája.

ciójának tervét, és ezt az álláspontját az Új-spanyolországi Alkirályság felé is tolmácsolta.³¹

1574-re tehát a spanyol kapcsolatkeresés elérte a legalapvetőbb feltételt: közvetlen kommunikáció alakult ki a spanyol és kínai fél között, méghozzá a kínaiak önkéntes Fülöp-szigeteki megjelenésével, a spanyol fél legnagyobb meglepedésére. A Kormányzóság ebben a pillanatban joggal érezhette, hogy a „Kína-vállalkozás” jó úton halad.

A hivatalos kapcsolatkeresés időszaka (1575–1590)

A Wang Wanggao vezette kínai küldöttség tagjai hónapokat töltöttek a Fülöp-szigeteken a helyi kínai közösség ügyeinek áttekintésével, eközben vezetőjük sorozatos tárgyalásokat folytatott a manilai Kormányzósággal. A tárgyalássorozat a kereskedelmi együttműködés formáiról, egy spanyol kereskedőtelep létrehozásának feltételeiről Dél-Kínában és az állandósuló kalózproblémáról szólt. Számos egyeztetést követően Guido de Lavezares úgy döntött, követeket küld Dél-Kínába.³² A küldöttség két tagja, Martín de Rada és Jerónimo Marín atyák 1575. június 12-én keltek útra a Manilát elhagyó Wang Wanggao társaságában.

Rada atyát Pedro Sarmiento és Miguel de Loarca kapitányok, valamint egy kereskedő Nicolás de Cuenca, továbbá egy törvényszolga, Juan de Triana és egy Hernando nevű megkeresztelkedett kínai tolmács kísérte el Dél-Kínába. A követség 1575. július 5-én érte el a Fucsien³³ tartományban található Xiamen Wan 廈門灣 öböl³⁴ kikötőjét. Július 7-én a spanyol küldöttséget a kínaiak Tong'an 同安³⁵ városába kísérték, ahonnan Jinzhou-ba 錦州³⁶ mentek. Miután a város intendánsa meghallgatta a küldöttség világi képviselőit a Lin Fengkalózok elleni küzdelemről, tovább irányította őket Fuzhou-ba 福州. Fucsien tartomány fővárosának kormányzója, Liu Yaohui 劉耀輝 a legnagyobb tiszte-

³¹ *Carta de Martín de Rada al virrey de México, dándole importantes noticias sobre Filipinas.* (1569. július 8.) AGI, 79, N. 1.

³² Ollé 2002: 56–57.

³³ Pinyin átírásban és hagyományos kínai írásjelekkel: Fújián (福建). Fucsien tartomány nevét a dolgozatomban továbbra is az általánosan ismert magyaros átírás szerint fogom használni a könnyebb érthetőség kedvéért azon olvasók számára, akik nem járatosak a sinológiában.

³⁴ A korabeli spanyol forrásokban Amoy-öböl néven szerepel – mai hivatalos kínai neve magyar átírásban: Hsziamen-öböl.

³⁵ A kínai Hsziamen (Xiamen) városának egyik északi kerülete. A korabeli spanyol forrásokban ez a város Tangua néven jelenik meg.

³⁶ Ez a legismertebb, prefektúra szintű kikötőváros Északkelet-Kínában. A korabeli spanyol forrásokban ez a város Chinchou néven szerepel.

lettel fogadta a spanyol delegáció tagjait; kínai követségükről íródott későbbi beszámolójában Rada atya külön kiemeli, hogy vendéglátóik a legjobb szállást biztosították számukra, és semmiben sem szenvedtek hiányt. A spanyol küldöttség hamarosan személyes audiencián vett részt a kormányzó rezidenciáján, amely beszélgetés alkalmával Rada atya kérvényezte, hogy Kínában maradhasson, és megkezdhesse a kínai lakosság evangelizációját. Kérésére Liu Yaohui kormányzó tiszteletteljesen csak annyit válaszolt, hogy a döntés meghozatalához ki kell kérnie a kínai császári udvar véleményét.³⁷

Lényegesen érdekesebb ennél a tárgyalások azon része, amelyben a két fél a spanyol–kínai kereskedelmi együttműködésről egyeztetett. Liu Yaohui egy olyan kereskedelmi rendszer felállítását javasolta a spanyoloknak, amely tökéletesen tükrözi a „Kína-központú világnézet” alapvetését. Ebben a rendszerben a spanyol–kínai árucseré, mint a kínai császárnak szánt „ajándék” és semmiképpen sem egy egyenrangú fél kereskedelmi termékínálata jelenne meg; vagyis a kormányzó egy olyan burkolt kereskedelmi formát vázolt fel európai vendégeinek, amely a kínai császári udvar számára is elfogadható. Rada atya hajlott a termékcseré „ajándékként” való regisztrálására, mivel megértette, hogy jelen viszonyok között ez az egyetlen módja a hatalmas kínai piachoz való hozzáférésnek.³⁸

A delegáció tagjai végül 1575. október 28-án érkeztek vissza Manilába. Viszterésüket követően Loarca kapitány és Rada atya részletes jelentést tettek a Kormányzóságnak,³⁹ valamint az egyházi Audienciának.⁴⁰ Az információk természetesen eljutottak Madridba is, és a Kelet-Indiák kérdése végre komoly súllyal került fel a Királyi Tanács (*Consejo Real*) és az Indiák Tanácsa (*Consejo de Indias*) asztalára.⁴¹ Az üléseken döntés született arról, hogy Spanyolország részt kíván szakítani a Kínával folytatott portugál kereskedelemről, amelynek következtében a Fülöp-szigetek Kormányzóságának gazdasági és diplomáciai jelentősége hirtelen megnövekedett. Az ázsiai birtokok működési kereteit és

³⁷ *Dictionary of the Ming Biography I.* 1976: 919.

³⁸ A későbbiekben inkább kettős regisztrációról beszélhetünk, mivel a spanyol felet sértette a kereskedelmi áruk „ajándék” címen való dokumentálása; vagyis mindkét fél a maga nyelvén saját elvárásainak megfelelően tüntette fel a termékek dokumentációját, a tolmácsként szolgáló bürokraták pedig minderről bölcsen hallgattak. Vö.: Ollé 2002: 59–61.

³⁹ Loarca (1575) 1970: ms. 3042; y ms. 2902.

⁴⁰ Ez utóbbi beszámolókat évszázadokkal később összeállított dokumentumgyűjtemények tartalmazzák: *Labor evangelica* 1658: 141/1375–1376; *Crónicas de la Apostólica* 1738: 408/271.

⁴¹ A XVI. századi Spanyolország a központi (uralkodói) adminisztratív kormányzás mintapéldája. Ezen bürokratikus struktúrában az uralkodó munkáját ügynevezett Tanácsok (*Consejos*) segítették, amelyek között kiemelkedő tekintéllyel rendelkezett a Királyi Tanács (*Consejo Real*), míg a tengerentúli területek ügyeit az 1523-ban felállított Indiák Tanácsa (*Consejo de Indias*) felügyelte.

törvényeit az alapítás évében kiadott (és 1636-ban megújított) *Indiák Tanácsának szabályzata* jelölte ki.⁴²

Rada és Loarca Manilába visszatérő hajóján a spanyolok mellett tíz kínai küldött is utazott, akiknek vezetője ismét Wang Wanggao volt. A kínai mandarin azzal az ajánlattal érkezett, hogy Lin Feng kalózvezér fucsieni hatóságoknak való átadása és a kínai kalózok végső megsemmisítése esetén a spanyolok saját kereskedelmi telepet létesíthetnek a dél-kínai Xiamen Wan- (Amoy-) öböl déli részén található Wuyu 浯屿⁴³ szigetén. Ez pedig azt jelentette, hogy a spanyolok a portugálok makaói központjához hasonló kereskedelmi súllyal rendelkező bázisra tehetnek szert. De a kínai ajánlat végül csak ajánlat maradt. A kudarc okaként két dolgot azonosíthatunk. Egyfelől Lin Feng 1576-ban megszökött Manilából, másrésről meghalt az a Guido de Lavezares kormányzó, aki rendkívül szívélyes kapcsolatokat alakított ki a kínaiakkal.

Miután Lin Feng elfogására tett spanyol kíséretnek kudarcot vallottak,⁴⁴ a kínaiak visszavonták ajánlatukat. Ráadásul a spanyoloknak még a kínai panaszokat is tudomásul kellett venniük, miszerint a manilai spanyol központ koránt sem tud olyan fogadási körülményeket teremteni a kínai követségeknek, amelyet Fucsienben nyújtottak a spanyoloknak – vagyis a Fülöp-szigetek nem bánik méltó módon a *Mennyei Birodalom* képviselőivel.⁴⁵ Az új kormányzó, Francisco de Sande semmiben sem hasonlított elődjéhez, és rideg közönnyel kezelte vendégei panaszait, amit a kínaiak sértésnek értelmeltek.⁴⁶

A Wang Wanggao-küldöttség 1576. május 4-én elhagyta Manilát, és visszatért Kínába. Velük tartott Fray Martín de Rada atya és társa Fray Agustín de Albuquerque⁴⁷ is, azzal a határozott szándékkal, hogy megkezdik a kínai lakosság evangelizációját. A két páter missziója azonban hamar kudarcba fulladt, és majdnem drámai véget ért. A visszaúton a még mindig sértett kínaiak bosszúból meztelenül partra tették Rada atyát és társát,⁴⁸ akik éppen csak megmenekültek a Luzon szigetén élő Zambalek őslakók haragja elől.

⁴² Herrera 1989: 166.

⁴³ A korabeli spanyol forrásokban Wushu-sziget néven olvashatjuk. Magyar átírásban: Vujü-sziget.

⁴⁴ A kínai kalózt soha többet nem sikerült elfogni. 1586-ban vallanak róla utoljára a források, miszerint a fucsieni hatóságok még mindig üldözik. Ezt követően eltűnt a történelem lapjairól, sorsának további alakulása ismeretlen.

⁴⁵ A kínaiak panasza jogos volt, amelyet a spanyol bürokraták sem tagadtak. Ékes bizonyítéka ennek Salvador Díaz Ceballos Új-Spanyolországba küldött levele 1576-ban, amelyben a spanyol funkcionárius – többek között – a követség hiányosságairól is informálta Almanza alkirályt. *Carta de S. D. Ceballos al virrey de Nueva España* (1576. június 4.) AGI, Filipinas, 6. R. 8.

⁴⁶ Ollé 2002: 69.

⁴⁷ Agustín de Albuquerque (1529–1581) Ágoston-rendi misszionárius.

⁴⁸ Az ehhez hasonló esetek spanyol oldalon sem ismeretlenek: a kasztíliaiak számos esetben száműzték kínaiakat különböző szigetekre, akiket előtte megfenyítették, megverték.

Manilában Rada atya hivatalos levelet írt uralkodójának, II. Fülöpnek a Dél-Kínában történekről,⁴⁹ továbbá tudományos művet⁵⁰ alkotott a terület jellegzetességeiről, a kínai szokásokról, kulturális sajátosságokról,⁵¹ amely írásmű nagyban elősegítette a spanyol ismeretek bővülését a Kelet-Indiák egyes régióiról. Különös tekintettel a Cebu szigetén élő őslakókról és szokásaikról, akiknek jogait Rada atya élete végéig védelmezte a spanyol hatóságokkal szemben.⁵² Fray Martín de Rada Ágoston-rendi misszionárius 1578-ban halt meg, miközben elkísérte Francisco de Sande kormányzót Borneó szigetére.⁵³

Térjünk most vissza 1575-be, a Wang Wanggao-delegáció távozásának időpontjához. Úgy tűnt, minden korábbi megállapodás zátonyra futott, de ez csak a diplomácia asztalánál érvényesült. A spanyol–kínai kereskedelem a kölcsönös sértettség ellenére továbbra is zökkenőmentesen működött, mert azt nem a diplomáciai küldöttségek, hanem a keleti áruk felbecsülhetetlen értéke és az azokért fizetett ibériai nemesfém mozgatta.

1570-től az ibériaiak hatalmas mennyiségben, kedvező árérték mellett juthattak hozzá a Kelet luxuscikkeihez, amelyet azután az amerikai és európai piacokon jelentős haszonnal értékesítettek. Ennek oka, hogy 1571-től a spanyol fizetőeszköz szerepe hirtelen „világméretűvé” vált.⁵⁴ A hagyományos történeti felfogás szerint a háttér II. Fülöp megváltozott Ázsia-politikája adta, aki a Fülöp-szigetek elfoglalását és Manila megalapítását követően a portugál monopóliumok megszerzését tűzte ki célul a Korona számára. A modern történetkutatás azonban jóval túlmutat ezen az egyszerű magyarázaton. Patrício Hidalgo Nuchera⁵⁵ spanyol történész kutatásai bebizonyították, hogy a XVI. század második felében az amerikai gyarmatokról Európába áramló nemesfém mennyiség jelentős mértékben csökkentette az ezüst vásárlóerejét az Öreg Kontinensen, míg a kínai piacon ennek éppen ellenkezője történt. Az ezüst felértékelődött, és a kínai kereskedők előszeretettel nyitottak a nemesfémmel

⁴⁹ *Carta de Martín de Rada a Felipe II.* (1576. május 1.) AGI, Filipinas, 22, R. 84. N. 5.

⁵⁰ *Relación de la primera embajada a China del agustino Martín de Rada, y descripción de ese reino* (1576). AGI, Filipinas, 22, R. 79, N. 15.

⁵¹ Az atya által írt kínai szokásokról bővebben a következő tanulmányból tájékozódhatunk: Béguélin Argimón 2019: 125–150.

⁵² Ebben a tekintetben Rada atyát („a keresztény hit apostola Cebún”) a nemzetközi szakirodalom az amerikai őslakosokat védelmébe vevő Bartolomé de Las Casas atyához („az indiánok apostola”) hasonlítja. Az ide vonatkozó írat 1574-ből maradt ránk: Rada, Martín: *Parescer del Provincial ffight Martin de Rada, agostino, sobre las coasa de estas tieras* (1574. június 21.) AGI, Patronato 24, R. 29, N. 00014.

⁵³ A hajó legénységét betegség tizedelte meg, aminek a mindössze negyvenöt éves misszionárius szintűgy áldozatul esett.

⁵⁴ A fellendülő ezüstforgalomról bővebben a következő tanulmányból tájékozódhatunk: Flynn–Giraldez 1995.

⁵⁵ Patrício Hidalgo Nuchera spanyol történész, egyetemi tanár (Universidad Autónoma de Madrid) és kutató.

fizető európai partnerek felé; a keleti áruk gyorsan cseréltek gazdát a spanyol *Real de a ocho*⁵⁶ ellenében.

Hidalgo Nuchera kutatási eredményeit mára a szakma nemzetközi szinten elfogadta. Annál is inkább, mert tudjuk, hogy a *Real de a ocho* utáni kereslet olyan mértéket öltött Kínában, hogy 1570-től császári rendelet írta elő, miszerint az eladandó árucikkért a kínai kereskedők a továbbiakban kizárólag spanyol ezüstöt fogadhatnak el. Becslések szerint 1575 és 1600 között a spanyolok körülbelül 25 000 tonna ezüstöt exportáltak Kínába, ami körülbelül 515 millió érmét jelentett, amelyet főleg Lima (Peru) és Potosi (Bolívia) ezüstlelőhelyein vertek.⁵⁷ A folyamat odáig jutott, hogy az 1600-ban alapított Angol Kelet-indiai Társaságnak és az 1602-ben alapított Holland Kelet-indiai Társaságnak egészen a XVIII. századig spanyol pénznemben kellett fizetnie a vásárlásaiért a kínai kikötőkben, mivel a kínaiak nem voltak hajlandók elfogadni más fizetőeszközt.⁵⁸

Nem véletlen, hogy a spanyol kereskedelmi hajózás a Kelet-Indiákon állandó útvonallal bővült. A spanyolok már 1565-től kereskedelmi útvonalat létesítettek a Fülöp-szigetek és Acapulco (Mexikó) között. A híres Manila Gálya (*Galeón de Manila*) több ezer kilométernyi utat tett meg, fedélzetén a Kelet-Indiákról beszerzett árukkal.⁵⁹ Kihasznlva a nyári monszun a gálya július első hetében indult Manilából, átkelt a Szent Bernardino-szoroson, elérte a Mariana-szigeteket, majd egészen a 39. szélességi körig hajózva vette az irányt Acapulco felé. Az út két és fél hónapig tartott, vagyis októberre már ki is kötött Új-Spanyolországban (Mexikó), de csak áprilisban indult vissza Manilába, alkalmazkodva a téli monszun időszakához. Következésképpen az áruk összevásárlását, kiválogatását, biztonságos be- és kirakodását, a pihenőidőt, valamint a természet erőihez való alkalmazkodást is figyelembe véve a gálya egy évben egyszer fordult oda-vissza.⁶⁰

⁵⁶ Spanyolországban az 1497-es pénzügyi reformot követően vert értékálló ezüstérme, amelynek értéke nyolc *real* (szintén spanyol ezüstérme) volt; vagyis 8 *real* = 1 *Real de a ocho*. (Innen származik a pénz neve is – „ocho” annyit jelent spanyol nyelven: „nyolc”). Lényegében a világ első globális fizetőeszközének számított, amely egészen a XVIII. századig forgalomban maradt. A *Real de a ocho* az angol forrásokban számos esetben „spanyol dollár”-ként jelenik meg, mivel 1585-ben Sir Francis Drake kapitány is ezt a fizetőeszközt javasolja királynőjének, I. Erzsébetnek (1558–1603) az ázsiai pénzpiacon való kereskedéshez. A témáról bővebben lásd: Trapero 2025; Céspedes del Castillo 2005: 1751–1760.

⁵⁷ A témáról számos további információt a következő műből meríthetünk: Sousa Pinto 2014: 79–100.

⁵⁸ A témáról bővebben a következő műből tájékozódhatunk: Valdés Lakowsky 1987.

⁵⁹ A fő árucikkek a következők voltak: feketebors, szegfűszeg, fahéj, porcelán, selyem, bársony, szatén, lakk.

⁶⁰ A Manila Gálya a világtörténelem leghosszabb ideig közlekedő kereskedőhajója volt: 1565 és 1815 között megszakítás nélkül szállította a termékeket a Fülöp-szigetek és Új-Spanyolország (Mexikó) között. A témáról bővebben a következő művek nyújtanak tájékoztatást: Herrero Pérez 1989: 445–457; Schurz 1992; Alfonso Mola – Martínez Shaw 2000.

Ez az útvonal 1573-ig nem járt különösebb gazdasági haszonnal.⁶¹ A helyzet azonban hamarosan megváltozott. A Kormányzóság egyre gyümölcsözőbb kapcsolatokat épített ki Dél-Kína egyes körzeteivel, és 1576-ra a Manila–Acapulco-kereskedelem már jelentős hasznot könyvelhet el a Korona számára, így az utazások állandóvá váltak.⁶² A Manila Gálya a kezdeti időszakban 300–500 tonnányi árut szállított, amelyhez mintegy 50 főnyi legénység szükségeltetett, de később, az áruforgalom növekedésével a teherbíró kapacitást növelni kellett. A század végére a Manila Gálya terhelhetősége már elérte az 1000 tonnát, fedélzetén 120 főnyi legénységgel.⁶³

1573-ra II. Fülöp uralkodó már komoly információkkal rendelkezett Kínáról, ezért úgy döntött, Manilába küldi Diego de Herrera atyát, azzal a feladattal, hogy készítsen elő egy diplomáciai utat közvetlenül a Ming-dinasztia tizenharmadik uralkodójához, Wanli 萬曆 (1572–1620) császárhoz. A küldöttség 1575-re készen állt az indulásra, útja azonban katasztrofális véget ért. 1576-ban a spanyol követség hajótörést szenvedett a Fülöp-szigetekhez tartozó Catanduanes sziget közelében, és az emberek mellett a kínaiaknak szánt ajándék jelentős része is a tengerbe veszett.

A szerencsétlenség nem jelentett törést a Spanyol Korona „Kína-vállalkozásában”. II. Fülöp a spanyol–kínai kapcsolatokat kiemelt fontosságúnak tartotta,⁶⁴ mivel úgy ítélte meg, a spanyol lehetőségek egyre szélesebb skálán mozognak Kelet-Ázsiában. Kína mellett a Spanyol Korona kereskedelmi partnerré vált Japánban is, így a XVI. század utolsó évtizedeire az ibériaiak már egyszerre kereskedtek európai és ázsiai árukkal spanyol–portugál és délkelet-ázsiai kikötők között, valamint ázsiai árukkal, ázsiai kikötők között. A profit jelentős volt, még annak ellenére is, hogy az ibériaiak, vagyis a spanyolok és portugálok ázsiai kereskedelmi szerepe a kínai kereskedőhajók térségben betöltött tevékenységéhez képest mindvégig csak másodlagos maradt. A kínai áruk közül továbbra is a selyem és a porcelán, míg az európai áruk közül a legkeresettebb árucikkek a tűzfegyverek voltak.

Az 1576-os balszerencsét követően az Indiák Tanácsa újabb diplomáciai küldöttség felállítását szorgalmazta. A tanácsnokok támogatása mellett az új delegáció élére II. Fülöp azt a Juan Gónzalez de Mendoza⁶⁵ atyát nevezte ki, aki évek óta következetesen képviselte nézetét, miszerint az állandó spanyol–kínai kapcsolatok biztosítása az ázsiai térség kereskedelmi lefőlését jelentené

⁶¹ Yuste 2015: 33.

⁶² A témáról a következő tanulmányban olvashatunk részletesebben: Estella 1989: 593–605.

⁶³ A témáról bővebben a következő tanulmány nyújt hasznos információkat: La Follette 2018: 166–167.

⁶⁴ További információéért lásd: Higuera Rodríguez 2021: 112–121.

⁶⁵ Juan Gónzalez de Mendoza (1545–1618) Ágoston-rendi spanyol misszionárius, felfedező és történetíró, az új-spanyolországi (Mexikó) Lipari, Chiapas és Popoyán püspöke.

a Korona számára.⁶⁶ A királyi megbízólevél 1580. június 3. és 8. között íródott a spanyolországi Badajozban. Mendoza atya Sevillában szállt hajóra, és 1581. június 1-jén érkezett meg Új-Spanyolországba (Mexikó) a kínai uralkodónak szánt ajándékokkal és egy levéllel, amit II. Fülöp személyesen Wànli császárnak küldött.⁶⁷ Az év második felében az új alkirály, Lorenzo Suárez de Mendoza⁶⁸ azonban úgy döntött, előbb kikéri a hivatalából nemrég távozó alkirály Martín Enríquez Almanza y Ulloa,⁶⁹ a Fülöp-szigetek exkormányzója, Francisco de Sande⁷⁰ és a manilai főügyész, Gabriel de Ribera véleményét a követség sikerének lehetőségeit illetően.⁷¹ Miután mindhárom helyről negatív visszajelzést kapott, hosszú megfontolást követően Mendoza alkirály nem támogatta a küldöttség továbbutazását a Kelet-Indiákra. Döntését 1582. január 25-én közölte csak az El Escoriallal.⁷² Az elutasítás magyarázata az volt, hogy a balsikerű 1576-os Wang Wanggao-féle látogatás és súlyos nézeteltérések miatt a kínai császár valószínűleg nem fogadná a spanyol küldöttséget, amely újabb megaláztatást jelentene, de immár személyesen a spanyol uralkodóval, II. Fülöppel szemben.⁷³

Mindenesetre Mendoza atya már 1581-ben visszatért Rómába, ahol megírta fő művét a „Hatalmas Kínai Királyság” történetéről,⁷⁴ amely annyira elnyerte XIII. Gergely (1572–1585) pápa tetszését, hogy az egyház fejének parancsára a művet 1585-ben hivatalosan is kiadták az Örök Városban.⁷⁵

Az 1570-es évtized végére a spanyol–kínai kereskedelem és a katolikus evangelizációs akarat a spanyol gyarmati gyakorlatnak megfelelően egybeforrt Kína esetében is. Nem véletlenül, hiszen a páterek kiválóan megtanulták az ázsiai nyelveket, és így első számú közvetítők lettek a diplomáciai és kereskedelmi kapcsolatokban. A katolikus térítés terve 1579-től vett igazi lendületet. Említett esztendőben a pápa és a jezsuita *Curia Generalis*⁷⁶ főellenőrt (*visitor*)

⁶⁶ Természetesen ezt csak európai szemszögből igaz.

⁶⁷ *Carta de Felipe II. al emperador Wanli* (1580. június 11.) AGI, Estado 2, 24.

⁶⁸ Lorenzo Suárez de Mendoza (1518–1583) Coruña ötödik grófja, Új-Spanyolország alkirálya 1580 és 1583 között.

⁶⁹ Almanza y Ulloa Peru alkirályi székét foglalta el.

⁷⁰ Sande szintúgy az 1580-as év első felében fejezte be Fülöp-szigeteki megbízatását.

⁷¹ *Carta de Gabriel de Ribera* (1576) AGI, México, 20.

⁷² II. Fülöp uralkodó híres „kolostor-palotája”, avagy „királyi-kolostora” (*Real Monasterio de San Lorenzo de El Escorial*), amelyet a mélyen katolikus uralkodó kezdett el építtetni 1557-től. Ide futottak be a hírek a birodalom minden szegletéből, amely heti szinten több tucat iratot jelentett.

⁷³ Pastells–Torres Lanzas 1925: 1927–1934.

⁷⁴ Mendoza 1585: 1990.

⁷⁵ A páter kínai diplomáciai útjáról és művének keletkezéséről bővebben a következő tanulmány nyújt hasznos információkat: Rubiés 2008.

⁷⁶ A Jézus Társasága központi szerve Rómában.

menesztett Kelet-Ázsiába. Alessandro Valignano⁷⁷ atya igazi újtó volt, aki kimagasló szervezői képességekkel rendelkezett; széleslátása a világi dolgok terén és konstruktív tettvégya a keresztény missziók előmozdításában példaértékűnek számított. Valignano 1578-ban érkezett Makaóba, és meglepetten tapasztalta, hogy egyetlen misszió sem alakult még Kína belső területein. Annak ellenére, hogy az atya hamarosan tovább utazott Japánba (1579), a következő években folyamatosan szorgalmazta a keresztény hittérítés előmozdítását Kínában, amelynek igazi úttörői az 1580-as évtizedben Matteo Ricci⁷⁸ és Michelle Ruggieri⁷⁹ lettek.

Jelen dolgozatnak nem tárgya a katolikus evangelizáció menetének tárgyalása Kínában, de általánosságban annyi elmondható, hogy a keresztény missziók egyszerre voltak hasznára és kárára a spanyol–kínai kapcsolatoknak. Egyrészt a hittérítők a Spanyol Korona védelme alatt álltak, és a kínai alattvalók keresztény hitre való áttérítésével a spanyol befolyás lehetőségeit szélesítették. Másrészt viszont az idegen hit terjesztése eleve gyanút keltett a kínai vezetőkben, és időről időre felvetődött annak káros volta az alattvalói viselkedésre. A császári bürokrácia, amelynek hatalma és működési elve a tradicionális konfucianizmuson, vagyis a császár megkérdőjelezhetetlen szolgálatán nyugodott, nem nézte jó szemmel a katolikus hit terjedését, de a kereskedelmi érdekek, főleg Dél-Kína kikötővárosaiban, képesek voltak felülírni a bürokratikus álláspontot.

Az ibériaiak utazásait nagyban elősegítették az állandóan bővülő kartográfiai ismeretek. Bernardino de Escalante⁸⁰ elkészítette az első európai térképet Kínáról, amelyet az 1577-ben megjelent *El Discurso de navegación* című művében láthatunk. A mű részletesen bemutatja a Ming-dinasztia történetét, Kína egyes körzeteit és ez volt az első európai nyomtatvány, amely kínai írásjeleket tárt az olvasók elé.⁸¹ Hasonlóan fontos kulturális mű a spanyol–kínai kapcsolatok történetében Juan Cobo⁸² atya *Rico Espejo de Buen Corazón* című 1588-as alkotása, amelyben először fordított európai ember egy kínai szöveget spanyol nyelvre.⁸³

⁷⁷ Alessandro Valignano (1539–1606) itáliai jezsuita misszionárius, a kelet-ázsiai térség *vizitátora*, különös tekintettel Japánra.

⁷⁸ Matteo Ricci (1552–1610) itáliai jezsuita misszionárius, a kínai misszió megalapítója, a kora újkorai keresztény hittérítés kínai történetének legjelentősebb alakja.

⁷⁹ Michelle Ruggieri (1543–1607) itáliai misszionárius, a jezsuita kínai missziók egyik alapítója.

⁸⁰ Bernardino de Escalante (1537–1605) spanyol katona, később pap, térképész és író.

⁸¹ A témáról bővebben a következő mű tartalmaz hasznos információkat: Manel 2000.

⁸² Juan Cobo (1546–1592) Domonkos-rendi spanyol hittérítő és diplomata.

⁸³ Rámirez-Ruiz 2023: 123.

1579-ben egy újabb spanyol csoport érte el Dél-Kínát, de az expedíció ezúttal sem kínai bebocsátási engedélyekkel, de még a Fülöp-szigeteki kormányzó menlevelével sem rendelkezett. A vállalkozás önszervezésű volt, amelynek vezetője Pedro de Alfaro atya, két társa pedig a ferences rendi Agustín de Tordesillas és egy katona, Francisco de Dueñas voltak. Sande kormányzó kitartoan tiltakozott az ellen, hogy Alfaro atya és társai kínai földre lépjenek, emlékeztetve a vállalkozó kedvű társaságot, mi történt Rada atyával és társával, amikor az előző esztendőben engedély nélkül Kínába mentek. Hosszú vitákat követően Pedro de Alfaro és társai végül egy évig Manilában maradtak, de elhivatottságuk cseppet sem hagyott alább. Agustín de Tordesillas egész idő alatt azt az álláspontot képviselte, hogy nekik nem a világi hatalom, hanem a pápa parancsát kell követniük, amely nem más, mint a keresztény hit terjesztése szerte a világon. Végül a társaság titokban vágott neki az útnak; szó szerint kiszöktek Manilából, és a várostól északra fekvő Ylocos kikötőben szálltak hajóra. Haicheng 海城 felé vették az irányt, mert ez volt az egyetlen hely, ahol európaiak partra szállhattak. A sorozatos viharok miatt azonban hajójuk 1579. június 19-én Kanton⁸⁴ kikötőjében ért partot. Szerencséjükre a kínaiak nem utasították ki a jövevényeket, amelynek oka, hogy Kantont abban az időben sorozatos kalóztámadások érték, és a hatóságok figyelmét lekötötte a védekezés megszervezése.⁸⁵

Kantoni tartózkodásuk alatt Dueñas terjedelmes beszámolót írt a várost jellemző kínai törvénykezéstről és büntetési tételekről. Ezt követően a társaság bejárta a tartományt, majd szeptember 3-án visszatért Kantonba, és miután Alfaro atya a városban maradt, Tordesillas és Dueñas Makaóba hajóztak, meglehetősen kalandos körülmények között. A különítmény összesen hat hónapot töltött Dél-Kínában, és 1580 elején hagyták el a kontinenst.⁸⁶ Utazásukról Alfaro atya egy hosszú levelet hagyott hátra feletteseinek,⁸⁷ Dueñas és Tordesillas pedig mindketten terjedelmes beszámolót írtak utazásaik részleteiről, a kínai városokról, szokásokról.⁸⁸

Láthatjuk tehát, hogy a Manila megalapítását követő tíz esztendőben a spanyol–kínai kapcsolatkeresés sajátos fejlődésen ment keresztül, amely fejlődésvonalon kialakultak a kapcsolatok pozitív hatásai, ugyanakkor árnyoldalai is. Lássuk a legfontosabb ismertetőjegyeket:

⁸⁴ Pinyin átírásban és hagyományos kínai írásjelekkel: Guangzhou 廣州. Kanton nevét a dolgozatomban az általánosan ismert magyaros átírás szerint fogom használni a könnyebb érthetőség kedvéért azon olvasók számára, akik nem járatosak a sinológiában.

⁸⁵ *Carta del franciscano Pedro de Alfaro sobre su llegada a China* (1579. október 12.) AGI/22// FILIPINAS, 79, N. 4.

⁸⁶ Folch 2019: 3–5; 12–14.

⁸⁷ *Carta de Frai de Alfaro a Frai Juan de Ayoza* (1580). AGI, Filipinas, 84, R. 1, N. 16.

⁸⁸ Dueñas 1595: 1972.

1. Spanyol oldalról egyértelműen sikerként könyvelhető el a spanyol monetáris hatás a kínai kereskedelemre. Lényegében egyfajta ibériai ezüstfüggés kialakulásáról beszélhetünk a kínai kereskedelmi piacon, és ez a hatás nem csak részleges, hanem hosszú távú, amely évtizedekre meghatározta a kínai féllel folytatott európai árucseré monetáris alapjait.
2. Egyfajta sikerként könyvelhető el a különböző spanyol delegációk útjai Dél-Kínába, főleg Fucsien tartományba. A rendkívül viszontagságos körülmények ellenére az állandó követküldéseknek mégiscsak volt pozitív hozadéka, amely mindenekelőtt a kereskedelmet célozta. Mindemellett a spanyolok legfőbb vágya, egy saját irányítású kereskedelmi lerakat létesítése Dél-Kína valamely kikötőjében, továbbra sem valósult meg.
3. Kialakultak a két fél kapcsolatának árnyoldalai is, amely kínai részről az ibériai tevékenység állandó gyanakvó megfigyelésében, spanyol részről a Fülöp-szigeteken élő kínai (*sangley*) közösséggel szembeni bizalmatlanságban csúcsosodott ki. Paradox hatása mindennek, hogy a kölcsönös bizalmatlanság kialakulása mellett mindkét fél együttesen érdekelt volt a kereskedelmi kapcsolatok állandó fejlesztésében, amely a másik tevékenységének totális megfigyelésén keresztül az „érdek kontra bizalmatlanság”, vagyis a hatás-ellenhatás törvényét egyre csak erősítette.

1580-ban mélyreható dinasztikus változás ment végbe az Ibériai-félszigeten. Portugáliában kihalt az Avis-ház (1385–1580), és a trónt a portugál uralkodókkal anyai ágon rokonságban lévő II. Fülöp spanyol uralkodó szerezte meg. Ezzel a spanyol és portugál gyarmatbirodalom, vagyis egy gigantikus méretű földrajzi terület, egyetlen monarcha irányítása alá került. Igaz, hogy II. Fülöp esküt tett a portugál rendek előtt az ország jogainak tiszteletben tartására, és 1582-ben az ország ügyeinek intézésére felállította a Portugál Tanácsot (*Consejo de Portugal*), de a harmonizáció nem jelenthetett megoldhatatlan feladatot. Legalábbis *de jure*, hiszen *de facto* a két ország perszonáluniója (1580–1640) ellenére sem beszélhetünk egységes spanyol–portugál kereskedelemről Ázsiában, legfeljebb a Spanyol Korona fősége alatt zajló kereskedelemről. A portugál kereskedők megtarthatták önállóságukat a Nagaszaki és Makaó között folyó áruközvetítésben a makaói központ irányítása alatt, ezzel szemben a spanyol kereskedők fenntartották azon monopóliumukat, hogy Dél-Kína egyéb körzeteivel folytatott árucseré kizárólag a Fülöp-szigeteki Kormányzóság irányítása alá essen.

A sikeres áruforgalom egyik alapfeltétele a kalózokkal való végső leszámolás volt. Santiago de Vera⁸⁹ kormányzósága alatt a spanyolok minden addiginál keményebben léptek fel a kínai és japán kalóztevékenységgel szemben. 1582-ben Juan Pablo de Carrión⁹⁰ főparancsnok (*capitán general*) a cagayani csatában aratott győzelmével elűzte a japán és kínai tengeri rablókat Luzon vizeiről.⁹¹ A spanyol tengeri győzelem komoly fordulatot jelentett a spanyol–kínai kapcsolatok bővítésében, hiszen elhárult az akadály az állandó, biztonságos kereskedelem megteremtése előtt. Miguel de Loarca spanyol kapitány beszámolójából (*Relaciones de las Islas Filipinas*, 1582) tudjuk, hogy Luzon szigetén található Lingayen (Pangasinan szigete) kikötője már virágzó kereskedelmi központ volt, ahol népes *sangley* kolónia élt.

A portugál érdekekkel szemben 1582-ben Gabriel de Ribera kapitány javasolta II. Fülöpnek, hogy küldjön delegációt Makaóba és azon keresztül Kantonba, amely diplomáciai kapcsolatfelvétel után a kapitány hírforrásai alapján a város kínai vezetése is élénken érdeklődött. II. Fülöp reakciója nem sokat váratott magára, és az uralkodó Alonzo Sánchez⁹² atyát jelölte ki a delegáció vezetőjének. A küldöttséget két titkos és egy nyíltan vállalható feladattal bízták meg:

– Elfogadtatni az ázsiai portugálokkal II. Fülöp legitimitását a portugál trónon, mielőtt még a kínai hatóságok tudomást szereznének a dinasztia váltásról. (Ennek oka az volt, hogy a spanyol–kínai kereskedelem bővülését látva, 1575-től a féltékeny portugálok spanyolelleses propagandába kezdtek, és kegyetlen hódítóként írták le a spanyolokat a dél-kínai hatóságoknak. Vagyis a rossz hír-keltést először meg kellett szüntetni, majd a visszájára fordítani.)

– Felmérni a kínai politikai-katonai helyzetet, egy esetleges spanyol invázió lehetőségét.

– El kellett érni, hogy a spanyolok a portugálokhoz hasonlóan kereskedelmi telepet hozhassanak létre Dél-Kínában, amelyen keresztül Kína nyitottá válik a Spanyol Korona számára.⁹³

A delegáció 1582. március 14-én indult útnak a Fülöp-szigetektől. Április 2-án elhaladtak a Bojeador-fok mellett, amelyet követően hatalmas viharba keveredve a hajó észak felé sodródott, és végül nem Makaóban, hanem Guangdong

⁸⁹ Santiago Gonzalo de Vera (?–1606) spanyol főtisztviselő, a Fülöp-szigetek hatodik kormányzója 1584 és 1590 között.

⁹⁰ Juan Pablo de Carrión (1513–?) spanyol főkapitány, az ázsiai spanyol Armada főparancsnoka.

⁹¹ Az ázsiai spanyol haderőről bővebben: Martínez Shaw 2014: 93–116.

⁹² Alonso Sánchez (1545–1593) spanyol jezsuita misszionárius.

⁹³ Ollé 2002: 96–97.

廣東⁹⁴ tartomány egyik kikötőjében ért partot április 6-án. A kínaiak két napig tartották fogva a delegáció huszonhat tagját, és kínos kihallgatásoknak vetették őket alá. Ezt követően április 12-én átszállították a spanyolokat egy azonosíthatatlan kínai erődténybe, amelynek Sánchez atya a Liampo nevet adta. Újabb kínos kihallgatások következtek, de a kínaiak végül kénytelen-kelletlen szabadon engedték foglyaikat, és engedélyt adtak nekik, hogy elinduljanak Kanton irányába. Útközben minden kínai helyőrség újabb fogságot és vallatást jelentett, míg végül a kínaiak csak négy szerzetest engedtek szabadon tovább utazni.⁹⁵

A két jezsuita páter, Alonso Sánchez és Nicolás Gallardo, valamint társaik, a ferences Juan Pobre és egy ismeretlen testvér rendkívül viszontagságos utazást követően végül elérték Kantont. Sánchez atya átadta a város prefektusának a Fülöp-szigeteki kormányzó ajándékainak egy részét,⁹⁶ és előadták kérésüket egy önálló spanyol kereskedőtelep létrehozására. A prefektus napokig vendégül látta az atyákat, ugyanazt a kényelmes szállást biztosítva számukra, amelyet korábban néhány itáliai szerzetes is használt, és megígérte, hogy kérésükről hivatalosan tájékoztatni fogja a kínai császári udvart.⁹⁷

Alonso Sánchez és társai 1582. május 31-én érték el Makaót. A városban találok Alessandro Valignanóval,⁹⁸ akinek tekintélye kulcsfontosságú volt II. Fülöp király portugál uralkodóként való elfogadásához a luzitán kereskedők körében. A spanyolok szándékának megfelelően a makaói hatóságok sokáig nem szereztek tudomást a dinasztia váltásról, amellyel a portugál spanyolelles propaganda is óvatosan bánt, mivel 1580-ban a portugálokat az a vád érte kínai részről, hogy kereskedőik idegen kémek Makaóban. Nem csoda tehát, hogy Alonso Sánchez atya és társai megbízatásuk második pontját, a kínai erők felmérését egy lehetséges spanyol invázió tervéhez, még a pápai főellenőr, Alessandro Valignano előtt is eltitkoltak.⁹⁹

A delegáció 1582. július 10-én elhagyta Makaót, és elindult Japán irányába a portugál André Feio kapitány hajóján, de hajótörést szenvedtek, és Tajvanon értek partot július 21-én. Az atya és társai egészen novemberig¹⁰⁰ a szigeten

⁹⁴ A korabeli spanyol forrásokban Guangdong néven szerepel. A mai magyar átírásban: Kuangtung.

⁹⁵ A delegáció huszonkét tagját hét hónapon keresztül tartották fogva, akik csak 1583. április és június között, több csoportban tudtak visszatérni a Fülöp-szigetekre.

⁹⁶ Már, ami megmaradt belőle, mert az ajándékok nagy része az út során „elfogyott” – az atyák kénytelenek voltak odaadni az éppen aktuális helyi kínai hatóság bürokratáinak megvesztegetésként, hogy szabadon tovább mehessenek.

⁹⁷ Ollé 2002: 99–103.

⁹⁸ A vizitátor támogatta és megszervezte egy japán delegáció útnak indítását Európába. Az ügynevezett *Tensó*-követjárás 1582 és 1590 között zajlott le, amely alatt a delegáció tagjai eljutottak II. Fülöp spanyol uralkodóhoz és V. Szixtusz pápához is.

⁹⁹ *Relaciones de las cosas de China* (1582). AGI, Filipinas, 79, R. 2, N. 15.

¹⁰⁰ A források és a kutatók véleménye itt nem egységes. Egyes adatok szerint az atya és társai már

vesztegeltek, amikor Alonso Sánchez úgy határozott, visszatérnek Makaóba. A páter erőfeszítései végül meghozták a várt eredményt: a makaói portugálok 1582. december 18-án hivatalosan is elismerték uralkodójuknak I. Fülöpöt (II. Fülöp). A dinasztiaaváltás híre végül eljutott a makaói kínai bürokratákhoz is; egyrészt azon kínai kereskedőkön keresztül, akik negatív véleménnyel voltak mindkét ibériai bástya alattvalóiról, de aktív áruforgalmat tartottak fent a Fülöp-szigetekkel.

Ezzel kitudódott, hogy Sánchez atya elhallgatta valódi jövetelének célját a makaói hatóságok elől, és a spanyol–kínai kapcsolatokban újabb feszültség keletkezett. Néhány hét elmúltával azonban a helyzet oldódni látszott a portugálok közbenjárásával. A luzitánok ahhoz a feltételhez kötötték segítségüket, hogy a spanyolok nem nyitnak kereskedőtelepet Makaón. Nem is volt rá szükség; a Fülöp-szigetek és Dél-Kína közötti kereskedelem folyamatos volt, ezzel együtt a spanyolok korántsem mondtak le korábbi tervükről, hogy kereskedelmi bázist alakítsanak Dél-Kínában. Végül Sánchez atyának azt is sikerült elérnie, hogy a portugálok segítsenek kiszabadítani a delegáció azon huszonnégy tagját, akiket a kínaiak hónapok óta fogva tartottak. Az atya 1583. március 27-én tért vissza Manilába. Mindent összevetve követi kinevezése a Spanyol Korona részéről egyértelműen sikeresnek minősíthető.

1584-ben lázadás tört ki egy Új-Spanyolországba tartó spanyol gálya fedélzetén. A lázadók Peru felé akartak tovább hajózni, de útközben kénytelenek voltak kikötni Makaóban. A spanyol hatóságok hamar tudomást szereztek a Makaóban veszteglő rebellis hajóról, és úgy döntöttek, delegációt menesztenek a kínai városba, hogy hivatalos úton szerezzék vissza a hajót, a lázadó legénységet pedig bíróság elé állíthassák. Emellett a Kormányzóság kiváló lehetőséget látott arra, hogy újabb követjárást indítson a kantoni tartományi hatóságokhoz. Diego Ronquillo¹⁰¹ egy 1584. április 8-án kelt levelében¹⁰² tájékoztatta II. Fülöpöt az ismételt követküldésről, annak három legfőbb okáról és elvárásáról:

1. Egy kereskedelmi szerződés megkötése, amely lehetővé teszi, hogy a spanyolok beváltsák rég óhajtott tervüket, egy saját kereskedőtelep létesítését Dél-Kína partjainál.
2. Hivatalos látogatás Wanli császár előtt.
3. A lázadó hajó legénységének elfogása és visszaszállítása Manilába, ahol bírósági per vár a rebellisekre.

szeptember 30-án elhagyták Tajvant, más adatok szerint csak november elején.

¹⁰¹ Ollé 2002: 147.

¹⁰² *Carta de Diego Ronquillo al rey* (1582). AGI, Filipinas 6, R. 5, N. 55.

A „Kína-vállalkozás” újabb fejezetének sikere érdekében a spanyolok be kívánták vonni a Kantonban állomásozó Michelle Ruggieri, Mateo Ricci és Francesco Pasio¹⁰³ jezsuita atyákat terveik végrehajtásába, akiknek befolyására és segítségére a manilai Kormányzóság feltétlenül épített. Nem véletlenül esett a spanyolok választása az itáliai atyákra. A Fülöp-szigeteki Kormányzóság így próbálta megkerülni a Makaóban állomásozó portugálokat, amelynek két legfontosabb okát az állandó ibériai rivalizálásban és a perszonálunióból fakadó ellenszenvben kereshetjük. A helyzet azonban sokkalta bonyolultabb volt, mint azt a spanyolok tudni vélték. Az itáliai jezsuiták egyszerűen nem bíztak a spanyol páterekben. Ékes bizonyítéka ennek az a levél, amelyet Alessandro Valignano pápai főellenőr küldött Claudio Acquavivának¹⁰⁴ 1585. április 1-jén. Valignano figyelmeztette Acquavivát, hogy semmi esetre se engedélyezzék Alonso Sáncheznek a Makaóban való letelepedést és az ottani jezsuita ügyekre való rálátást, mert időközben tudomására jutott, hogy Alonso Sánchez és Francisco Cabral¹⁰⁵ testvérek egy Kína elleni spanyol hódítási terv szellemi vezérei, amely támadás esetleges bekövetkezése hatalmas károkat okozhat a kereszténységnek Kelet-Ázsiában.¹⁰⁶

Mire Valignano levele elért Acquavivához a delegáció két vezetője, Juan Bautista Román királyi tisztviselő és Alonso Sánchez páter már rég Makaóban tartózkodtak. A küldöttek ugyanis 1584 májusában hagyták el Manilát, és néhány héttel később megérkeztek célállomásukhoz. Juan Bautista Román egy 1584. június 25-én Makaóban íródott levelében arról tájékoztatja II. Fülöp uralkodót, hogy kérvényezte a Makaóban tartózkodó itáliai atyáktól, segítsenek a küldöttségnek eljutni Kantonba, és beszerezni a szükséges kínai dokumentumokat, amelyek lehetővé teszik a császári főváros felé való továbbutazást. Továbbá biztosítsanak számukra tolmácsokat.¹⁰⁷ Két nappal később, június 27-én kelt levélben már azt javasolja, a legszerencsésebb az lenne, ha ezek a tolmácsok Matteo Ricci és Michelle Ruggieri lennének.¹⁰⁸

Az itáliai jezsuiták először megtagadták a segítséget, arra hivatkozva, hogy túl bonyolult lenne egy császár elé járuló spanyol követség megszervezése, végül, ha vonakodva is, de belementek a közreműködésbe. Ugyanakkor figyel-

¹⁰³ Francesco Pasio (1554–1612) itáliai misszionárius.

¹⁰⁴ Claudio Acquaviva (1543–1615) itáliai pap, 1581-től a Jézus Társaságának ötödik főnöke, akit rendkívüli tevékenysége miatt a Jezsuita-rend második alapítójaként emlegetnek.

¹⁰⁵ Francisci Cabral (1529–1609) jezsuita misszionárius, aki még katonaként ment Indiába, de 1554-ben a megtérést választotta, és belépett a jezsuita rend kötelékébe. Kínában, majd Japánban is tevékenykedett; utóbbi helyen, mint a jezsuita misszió vezetője.

¹⁰⁶ *Carta de Alessandro Valignano a Claudio Acquaviva* (1585. április 1.) AGI, Patronato, 25, R. 1, N. 22.

¹⁰⁷ *Carta de Juan Bautista Román al rey* (1584. június 25.) AGI, Patronato, 25, R. 22.

¹⁰⁸ *Carta de Juan Bautista Román al rey* (1584. június 27.) AGI, Patronato, 25, R. 22.

meztették Alonso Sánchez atyát, hogy a kínai bürokratikus szokások miatt az utazás a császári udvarba rendkívül hosszú időt vesz igénybe, és akár egy évig is eltarthat. A követség továbbvitele végül a kantoni kínai adminisztráción bukott el – utólag már tudjuk –, a makaói portugálok hathatós háttér munkájának köszönhetően. Az ok egyszerű volt. A portugál kémek szintúgy tudomást szereztek a kasztíliaiak Kína elleni inváziós tervéről, amelyet követően a luzitán tisztviselők mindent megtettek annak érdekében, hogy a spanyol küldöttség útja Wanli császár udvarába megíjósuljon, számos lejárato adatot közvetítve a kantoni kínai bürokrácia felé. Ezzel együtt a hódító tervet nem merték a kínaiak elé tárni, mert Makaóban 1582 óta a portugálok is spanyol alattvalóknak számítottak.

Ezt követően Michelle Ruggieri megpróbálta lebeszélni a spanyolokat a további várakozásról és rávenni őket, térjenek vissza Manilába, de Juan Bautista Román és Alonso Sánchez atya egészen októberig Makaóban maradtak. Leveleik sértődöttségéről és dühéről árulkodnak. Az atya 1584. július 5-i írásában kijelentette, hogy Kína békés evangelizációja lehetetlen, és az egyetlen megoldás a katonai megszállás,¹⁰⁹ amit Juan Bautista Román egy hosszú és részletes jelentésben megerősített.¹¹⁰ A két spanyol küldött végül október 1-jén távozott Makaóból, de hajójuk hatalmas viharba keveredett, és egészen Malakkáig (Malajzia) sodródott, így végül kerülőúton tértek vissza Manilába.

1586. június 28-án Alonso Sánchez atya végleg elhagyta a Fülöp-szigeteket, és hazatért Spanyolországba. Visszatérését követően 1587 decembere és 1588 augusztusa között a páter több alkalommal is személyes audiencián találkozott II. Fülöppel, és részletesen tájékoztatta uralkodóját a Kelet-Indiák államairól (Kínáról és Japánról), a spanyol–kínai és spanyol–japán kapcsolatok egyre bővülő alakulásáról.¹¹¹ 1588-ban a Jézus Társasága kérésére a páter emlékiratokat készített az uralkodónak kínai megbízatásairól.¹¹² Számos beszélgetésük alkalomával Sánchez atya beszámolt a királynak az állandó veszélyhelyzetről is, amelyet a kalózok jelentettek Ázsia vizein. A beszámolót követően a Manilai Királyi

¹⁰⁹ A levelet közli: Tacchi Venturi 1913: 426.

¹¹⁰ *Relación de Juan Bautista Román, Factor de las Islas Philipinas en Macán. Copia de la carta que me escribió el P. Matteo Resi, italiano de la Compañía de Jesús que reside con el P. Miguel Ruggiero en la ciudad de Joaquín, cabeza desta provincia de los Cantines en los reynos de la China, í dondereside el Vierrei desta dicha provincia la qual recebí en Macao, veinte leguas de Cantón, he cincuenta de Joaquín. Colección Juan Bautista Muñoz.* Archivo de la Real Academia de la Historia de Madrid (ARAH), 9 4797, vol. 18, fl. 249–258.

¹¹¹ López-Gay 2005: 128.

¹¹² *Relación de las cosas particulares de la China, la qual escribió el P. Sánchez de la Compañía de Jesús que se la pidieron para leer a su Magestad el rey Don Felipe II. estado indispuerto.* Biblioteca Nacional, de Madrid (BNM) ms. 287, ff. 198–226.

Audiencia (*Real Audiencia de Manila*)¹¹³ befolyása a külügyek kezelésében jelentősen megerősödött. Megerősödött az a tendencia, miszerint a további kínai és japán kapcsolatokat a Manilai Katonai Főparancsnokság (*Capitanía General de Filipinas*)¹¹⁴ intézze az adott helyzetnek megfelelően. Alonso Sánchez atya soha többet nem tért vissza Ázsiába, 1593-ban a Madrid melletti Alcalá de Henaresben halt meg a Mennybemenetel ünnepének napján.

1584-ben Vicente Landero kapitánysága alatt egy Makaó felé tartó portugál hajó fedélzetén két kasztíliai kereskedő utazott, három hittérítő társaságában. A kínaiak a legnagyobb tisztelettel fogadták a spanyolokat, akik tapasztalataikat levélben tudatták a Fülöp-szigetek kormányzójával és a főméltóságon keresztül II. Fülöp uralkodóval.¹¹⁵

Külön fejezetet kívánna a spanyolok Kína elleni inváziós terveinek tárgyalása, amelyről azonban jelen dolgozatban csak egy rövid összefoglalásra van lehetőség. Ahogy Japán, úgy Kína esetében is az amerikai hódítás (*conquista*) bűvöletében élő spanyolok időről időre hajlamosak voltak abszolút irrealisztikus gondolkodásra. Kína meghódításának gondolata már igen korán, Alonso Sánchez atya II. Fülöp uralkodónak küldött – fentebb már említett – levelének (1569. július 8.) utolsó soraiban felmerült: „[...] Kína népe egyáltalán nem harcias [...] Isten akaratából könnyen leigázható néhány emberrel.”¹¹⁶ 1574. január 11-i levelében Hernando Riquel királyi írnok azt a jelentést teszi, hogy bár a kínaiak felkészültek a harcra, ennek ellenére Kína „könnyen meghódítható akár jó hatvan katonával”.¹¹⁷ Ezek a közlemények megmutatják számunkra, hogy a spanyolok mennyire nélkülöztek mindenféle józan gondolkodást a Kína elleni terv kidolgozásakor – egyáltalán abban is, hogy hittek egy ilyen hódító hadjárat lehetőségében és sikerességében. Ráerősít minderre a kalózatok legyőző Juan Pablo de Carrión is, aki felajánlotta, hogy saját költségén vezet katonai vállalkozást Kína ellen, amiért – kissé merészen, de kétségtelenül ambiciózus módon – a „Déli Tenger és Kína Admirálisa” címet kérte uralkodójától. Alonso Sánchez atya inváziós tervét leginkább szorgalmazó egyházi személy Francisco Cabral egy 1584. június 25-én Makaóban kelt levelében azt írja II. Fülöpnek, hogy minden erejével és egyházi befolyásával a támadás sikerességét fogja támogatni.¹¹⁸ A hódítást leginkább szorgalmazó Francisco de Sande kormányzó pedig

¹¹³ A legmagasabb uralkodói és bírói testület a Fülöp-szigeteken 1584-től.

¹¹⁴ A Manilai Katonai Főparancsnokság lényegében megegyezik a Fülöp-szigeteki Kormányzósággal, mivel a manilai központ egyben főparancsnoki rangot is kapott.

¹¹⁵ *Traslado de carta del rey de Firando* (1584. szeptember 17.) AGI, Filipinas, 34, N. 63.

¹¹⁶ *Carta de Alonso Sanchez al rey* (1569). AGI, Filipinas, 79, R. 1, N. 1.

¹¹⁷ Ollé 2002: 50–51.

¹¹⁸ *Relação das Cidades, vilas e lugares de guarnição que contem en ti o Grande imperi de China. Sobre o modo que parece se deve ter comeso de conquista desta tierra*. BNM ms. 7094, ff. 13–18.

túlontúl bízott a spanyolok által addig készített Kína-térképek pontosságában, amelyek számos helyen súlyosan tévedtek a földrajzi valóság ábrázolásában.

A hódítás jogi és ideológiai érveit közvetlenül Alonso Sánchez atya és küldöttsége ellen elkövetett sorozatos megaláztatások és kínai sértések adták.¹¹⁹ A Fülöp-szigeteki Kormányzóság olvasatában ez egyszerre jelentett ellenséges magatartást a Spanyol Koronával és a katolikus egyházzal szemben,¹²⁰ következésképpen II. Fülöp uralkodóval és a pápával szemben, amelyre az egyetlen megfelelő válasz a kemény katonai fellépés lehet.

Kína meghódítására a Fülöp-szigeteki Kormányzóság két alkalommal is komoly katonai előkészületeket tett, és lényegében csak a királyi parancsra várt, hogy megindítsa az inváziót. Először 1576-ban, majd 1584-ben, de érdekes és egyben elgondolkodtató, hogy a több ezer kilométerre élő II. Fülöp uralkodó sokkal realiztikusabban látta az ázsiai helyzetet, és egyszer sem volt hajlandó írásos parancsot adni a Kína elleni fegyveres expanzióra. Sőt 1586-ban a király határozottan megtiltotta a Fülöp-szigeteki Kormányzóságnak, hogy bármilyen fegyveres akciót indítson a kínaiak ellen. A tervet 1589-ben végleg elvetette, amely uralkodói döntés hátterében egyrészt a legyőzhetetlennek hitt spanyol Armada (*Armada Invencible*) pusztulása állhatott (La Manche csatorna, 1588);¹²¹ másrészt José de Acosta¹²² érvei, aki heves vitát folytatott Alonso Sánchezzel a Kína elleni invázióról.

II. Fülöp uralkodásának utolsó évtizedére a korábbi kapcsolatkeresésben két ellentétes irányzat párharca játszotta a főszerepet. Egyrészt megmaradt a spanyolok egyfajta józan kereskedelmi politikája, amelyet továbbra is a diplomáciai csatornák nyitvatartásán keresztül kívántak érvényesíteni. Másrészt megerősödött a minden józan gondolkodást mellőző Kína-invázió vágyálma, amely olyan sötét alagútba terelte a Spanyol Korona „Kína-vállalkozását”, amely – ahogy azt láthattuk – semmi mást nem eredményezhetett, minthogy a spanyol kereskedelmi monopóliumok megmaradjanak a részsikerek területén. A Fülöp-szigeteki Kormányzóság soha nem tudott döntő kereskedelmi áttörést elérni a kínai piacon, sem a hosszú távú spanyol monopóliumok megszerzése

¹¹⁹ Ollé 2002: 121.

¹²⁰ Ez utóbbit a Fülöp-szigeteki hatóságok a Jézus Társasága által készített *Relación breve de la jornada que el P. Alonso Sánchez de la Compañía de Jesús hizo por orden y parecer del Sr. D. Gonzalo Ronquillo de Peñasola, gobernador de Filipinas, y del Sr. Obispo y oficiales de S. M. de la Isla de Luzón y de ciudad de Manila a los reynos de la China* című jelentésre alapozták. (1583) AGI, Filipinas, 79, R. 2, N. 15.

¹²¹ Martínez Esquivel 2018: 47.

¹²² José de Acosta (1539–1600) spanyol jezsuita misszionárius és természettudós. Ő volt az első gondolkodó, aki latin-amerikai tartózkodása alatt tudományosan is rámutatott a magassági betegségekre, amelyet utána Acosta-kórnak neveztek el.

terén, sem a diplomáciai kapcsolatok pekingi irányú kiterjesztése területén, de még csak egy önálló igazgatású kereskedelmi telep létrehozásában sem.

Nem véletlen, hogy az 1590-es évektől kezdve a spanyolok új kereskedelmi stratégiai célpontja Japán lett, amely egyszerre köszönhető a „Kína-vállalkozásban” megélt kasztíliai hiányérzetnek és a japán történelemben bekövetkező mélyreható változásoknak. Mindez azonban azt jelentette, hogy Kelet-Ázsia egyetlen hatalmas kereskedelmi térré változott az ibériaiak számára, és a Spanyol Korona kínai kereskedelmi érdekeltségei és japán kereskedelmi lehetőségek II. Fülöp uralkodásának végére egybeforrtak.¹²³

Sangley

A spanyol–kínai kapcsolatok egyik alappilléret a Fülöp-szigeteken kialakult kínai közösség jelentette, amelynek tagjait a spanyolok *sangley*eknek nevezték. 1576-ban Francisco de Sande kormányzó levélben magyarázta el II. Fülöpnek, hogy „a *sangley*ek azok a kínaiak, akik jönnek-mennek”, amivel a Fülöp-szigetek és Dél-Kína között zajló kereskedelem kínai résztvevőire utalt.¹²⁴ Az ingázásból csakhamar letelepedés lett, és Manila külső kerületei kínai lakosokkal bővültek. A *sangley*ek által lakott, lényegében zárt városrész hamarosan saját nevet kapott: Parián. 1570-es évektől a „*sangley*ek és a *sampánok*”, vagyis a kínaiak és spanyolok mindennapi kapcsolatba kerültek egymással, amely együttélés alapja egyértelműen a kereskedelem volt.

A *sangley* közösség nem csupán alkotóeleme volt Manila mindennapi életének, de nagyon erős alakító erővel is rendelkezett, olyannyira, hogy a város fennmaradását nehéz lenne elképzelni a kínai lakosság konstruktív jelenléte nélkül. Mi sem bizonyítja ezt jobban, minthogy ellátták Manilát élelmiszerrel, és számos szakmában (cipész, ezüstműves, kovács) az élen jártak.¹²⁵ A kínai termékek választéka Manilában rendkívül széles skálán mozgott, de a fő árucikk a selyem volt, amiért a spanyolok mindig ezüstben fizettek.

Az 1580-as évtized kezdetére már kölcsönös függőségi viszony alakult ki a Fülöp-szigeteki spanyol és kínai lakosság között. Bár az együttélés nem volt súrlódásmentes, a függőséget éppen az bizonyítja, hogy az időről időre erőszakosan fellépő spanyol hatóságok intézkedései ellenére a kínai közösség stabilan megmaradt a Fülöp-szigeteken, sőt számuk drasztikusan megnövekedett.

¹²³ A spanyol kereskedelmi lehetőségek további kelet-ázsiai bővüléséről egy korábbi tanulmányomban már részletesen beszámoltam: Túróczi 2023.

¹²⁴ *Francisco de Sande a Felipe II.* Manila (1576. június 7.) AGI, Filipinas, 6, R. 3, N. 26.

¹²⁵ García-Abásolo 2013: 16.

1588-ban Domingo de Salazar¹²⁶ részletes beszámolót írt a város melletti Parián lakóiról. Eszerint mintegy hatszáz lakos és százötven üzlet alkotta a *sangley* központot, de a folyóparton további háromszáz kínairól is hírt adott, akiknek legtöbbször már felvette a keresztény hitet. A kasztíliaiak nyelvét érdekesen beszélték, amely a Fülöp-szigeteken egy speciális kínai–spanyol nyelvjárást hozott létre.¹²⁷

A kölcsönös egymásrautaltság ellenére a spanyolok mindvégig ugyanazzal a problémával küzdöttek: a másság és a félelem között egyensúlyoztak, és ez kiváltképp próbára tette az ibériaiak bizalmát a *sangleyekkel* szemben. Ráadásul, a spanyolok saját magukat tekintették az egyetlen legális joghatóságnak a Fülöp-szigeteken, holott a helyi kínai közösségnek megvoltak a maga belső törvényei, és ezen még a kínaiak tömeges evangelizációja sem tudott változtatni.¹²⁸

Mindezek tudatában, a legkevésbé sem csodálkozhatunk azon, hogy II. Fülöp uralkodásának utolsó éveire a spanyol félelmek meghatványozódtak, hiszen még a Manilában élő kasztíliaiak néhány ezer lelket számláltak csupán,¹²⁹ addig a kínai kolónia 1590-re elérte a 10 000 főt. Mi több, Francisco Colín¹³⁰ atya XVII. században íródott beszámolója szerint a XVI. század végére a *sangleyek* létszáma már 20-30 000 között mozgott.¹³¹

Az első komolyabb nézeteltérésre 1593-ban került sor. Említett esztendőben Gómez Pérez Dasmariñas¹³² kormányzó a Maluku-szigetek (Fűszer-szigetek)

¹²⁶ Domingo de Salazar (1512–1594) Domonkos-rendi prelátus, Manila első püspöke.

¹²⁷ *Informe del obispo de Manila, fray Domingo de Salazar, sobre el censo de las Islas Filipinas.* Manila (1588. június 25.) A.G.I., Filipinas, 74. N. 32; *Domingo de Salazar, obispo de Manila, a Felipe II.* Manila (1588. június 27.) A.G.I. Filipinas, 74, N.34.

¹²⁸ A problémáról Antonio Morga hosszú beszámolója is árulkodik. Antonio de Morga Sánchez Garay (1559–1636) spanyol tengerentúli tisztviselő, a gyarmati bíraskodás egyik kiemelkedő alakja volt. Tevékenykedett Új-Spanyolországban, Peruban, a Fülöp-szigeteken és Japánban. 1593-ban érkezett Ázsiába, és csupán tíz év elteltével, 1603-ban tért vissza Új-Spanyolországba, ahol 1609-ben publikálta híres könyvét *Sucesos de las Islas Filipinas* címmel. E mű azóta is az egyik legfontosabb beszámoló a spanyol terjeszkedésről a Fülöp-szigeteken és a Spanyol Korona további kapcsolatkereséséről az ázsiai térségben. Morga írása számos hasznos részletet közöl a századfordulón Japánban lezajlott belpolitikai eseményekről.

¹²⁹ A kutatók adatai itt nem egységesek. Egyes szakemberek szerint a spanyolok létszáma 2000 és 3000 fő között mozgott, mások 3000 és 5000 fő közé teszik ezt a számot.

¹³⁰ Francisco Colín (1592–1660) spanyol filippínó jezsuita pap és történétíró.

¹³¹ *Labor evangélica, ministerios apostólicos de los obreros de la Compañía de Jesús, fundación y progresos de su provincia en las Islas Filipinas. Historiados por el padre Francisco Colín, provincial de la misma Compañía, calificador del Santo Oficio y su comisario en la gobernación de Sambianga y su distrito. Parte Primera. Sacada de los manuscritos del padre Pedro Chirino, el primero de la Compañía que pasó de los Reinos de España a estas Islas por orden y a costa de la Católica y Real Majestad. En Madrid, por José Fernández Buendía, Año de 1663, Libro Tercero.* 491.

¹³² Gómez Pérez Dasmariñas y Ribadeneira (1519–1593) spanyol diplomata és gyarmati főtisztviselő, a Fülöp-szigetek kormányzója 1590 és 1593 között.

elleni katonai akcióra készült, de a spanyol gályára nem volt megfelelő számú evezős legénysége. A kormányzó utasította a kínai kolónia vezetőit, hogy jelöljenek ki „önkénteseket”, akik velük tartanak. A hajó október 17-én hagyta el a Fülöp-szigeteket, és október 25-én a gályákra kényszerített *sangleyek* felázadtak. A kínaiak későbbi beszámolói szerint a spanyolok erőszakkal akarták evezésre kényszeríteni őket. Végeredményben a véres összecsapásnak a nyolcvanfős spanyol legénység nagy része áldozatul esett, köztük Dasmariñas kormányzóval. Ezt követően a *sangleyek* elhatározták, hogy hazahajóznak Kínába, és egy szigeten partra tették az életben maradt spanyolokat, köztük a kormányzó titkárát, Juan de Cuéllart és a Ferences-rendi Montilla atyát. Cuéllar és Montilla visszajutottak Manilába, ahol tájékoztatták az új kormányzót, Luís Pérez Dasmariñast¹³³ a történekről, egészen mást jelölve meg a lázadás okának, mint a kínaiak.¹³⁴

Az 1594-ben lezajlott különös eseményről a beszámolók szintúgy eltérnek egymástól. A spanyol források szerint kínai hajók érkeztek Manila partjaihoz, de fedélzetükön nem kereskedelmi áruk, hanem állig felfegyverzett emberek utaztak, néhány kínai mandarin vezetése alatt, mire Dasmariñas kormányzó azonnal harci készütségbe helyezte az ázsiai spanyol Armadát. A partra érkező kínai küldöttség azonban tájékoztatta a Fülöp-szigetek vezetőjét, hogy fegyverek azoknak a *sangleyeknek* szólnak, akiket a hatóság parancsára haza kell vinniük Kínába, és nem a spanyolok ellen kívánnak fellépni. Mind Antonio Morga, mind pedig Bartolomé Leonardo de Argensola¹³⁵ krónikájában arról olvashatunk, hogy Dasmariñas szerint a kínaiak eredetileg harcolni jöttek, de a spanyol harci gályák láttán meghátráltak. Ugyanakkor sem Morga, sem pedig Argensola nem írtak arról, hogy Dasmariñast hajtotta volna a bosszúvágy az apja ellen elkövetett gyilkosság miatt, vagyis nem használta ki a helyzetet – nem lépett fel erőszakkal, sem pedig követeléssel a kínai mandarinokkal szemben.

Egy másik beszámoló, a kínai *Dong Xi Yang Kao* 東西洋考¹³⁶ is bemutatja az esetet. Eszerint a kormányzó, amint hírül vette az apja és legénységének legyilkolását, azonnal papokat küldött Dél-Kínába követségbe, hogy tájékoztassa Makaó vezetőit a lázadásról. Ezt bizonyítja az a levél, amelyet a spanyolok Makaóba vittek. A *Dong Xi Yang Kao* tanúsága szerint, a levélben azt olvashatjuk, hogy a kormányzó hangoztatta, a *sangleyek* lázadásának oka inkább a kapzsiság

¹³³ Luís Pérez Dasmariñas y Páez de Sotomayor (1567–1603), Gómez Pérez Dasmariñas fia, spanyol katonatiszt, a Fülöp-szigetek kormányzója 1593 és 1596 között.

¹³⁴ Boraó 1998: 3.

¹³⁵ Bartolomé Leonardo de Argensola (1562–1631) spanyol költő és történétíró. 1609-ben Madridban adta ki a *Conquista de las Islas Molucas* című művét, amelyben rengeteg információval szolgál a Fülöp-szigeteken végbement eseményekkel kapcsolatban is.

¹³⁶ Szerzője Csang Hszie (1574–1640) kínai hivatalnok. A krónika ide vonatkozó részleteit közli: Boraó 1998: 4.

volt, semmint a spanyolok erőszakossága, mivel a hajó jelentős mennyiségű nemesfémet szállított.¹³⁷ A kínai krónika továbbá leírja, hogy Dasmariñas újfent panaszt tett az 1594-ben Manila partjaihoz érkezett kínai mandarinoknak az apja ellen elkövetett erőszak miatt, majd ellátta élelemmel a nem kívánt vendégeket, és visszaküldte őket Kínába. Ez lényegében egyértelmű kiutasítás volt a spanyolok részéről, akiket minimum nyugtalanított, többüket pedig fel is háborított a kínai fegyverek felvonultatása Manila vizein.

A következő években a spanyolok félelme – miszerint a *sangley* kereskedőelit teljesen át fogja venni a Fülöp-szigetek és Kína közötti távolsági kereskedelem irányítását, ha kell újabb fegyveres hajók behívásával –, egyre csak mélyült, végül drámai fordulatot generált. A *sangley-sampan* együttélés mélypontját az 1603-as esztendő hozta el.

Említett év május 23-án újabb kínai bárka érkezett Cavite (Manila) kikötőjébe. A fedélzeten utazó mandarinok kitűzték hivatalos jelvényeiket, és partra szállva találkoztak a kormányzóval, Pedro de Acuña-val.¹³⁸ Közölték vele, hogy bíraskodni jöttek társaik felett, valamint szeretnék látni a híres „aranyhegyet”,¹³⁹ amelyből állítólag temérdek nemesfémet bányásznak ki a Fülöp-szigeteken.¹⁴⁰ A mandarinok látogatási indokai gyanút keltettek a Fülöp-szigeteki spanyol vezetőség köreiben. Néhány napi tartózkodást követően a mandarinok távoztak, Acuña kormányzó pedig azonnal óvintézkedéseket rendelt el. Attól tartott, hogy a mandarinok valójában kémkedni jöttek, ami egy közelgő kínai inváziót vizionált a Fülöp-szigetek vezetője számára. A védekezés megkönnyítése érdekében elrendelte a Parián azon házainak lebontását, amelyek a legközelebb estek Manila falaihoz. Felszólította a Parián kínai bírát, hogy minden fegyvert szolgáltatassanak be a spanyol hatóságoknak. Rendszeres ellenőrzést tartott a kínai kézműveseknél, különösen a kovácsműhelyekben, ahol fegyvert lehetett készíteni. Felvásároltatott minden fémárut a kínai kézművesektől, és arra utasította a Parián kínai vezetőit, hogy írják össze a lakosokat háromszáz-as csoportokba osztva őket. Végül pedig a város körül árkokat ásattatott a *sangley*ekkel, hogy

¹³⁷ Ez utóbbi igaz, mivel a spanyolok a Maluku-szigetek elleni támadás sikere érdekében néhány helyi vezető megvesztegetésére készültek. Ez azonban még nem bizonyító erejű, és az eltérő beszámolók tükrében nem tudunk egyértelmű ítéletet mondani az esetről.

¹³⁸ Pedro Bravo de Acuña (?–1606) spanyol nemes, a Szent János-rend lovagja, a Fülöp-szigeteki Kormányzóság tizenegyedik kormányzója 1602 és 1606 között.

¹³⁹ A manilai aranybánya legendája régóta élt a kínai kereskedők és rajtuk keresztül a dél-kínai bürokratikus réteg körében.

¹⁴⁰ Az események spanyol kommentátora Jerónimo de Salazar y Salcedo, a Manilai Audiencia ügyésze volt: *Carta e información sobre tres mandarines chinos* (1603. május 27.) AGI, Filipinas 59, N. 45.

növelje Manila védekezőképességét, és elkezdte az élelmiszerek felhalmozását egy kínai támadás esetére.¹⁴¹

Az egyik legvitatottabb kérdés: ki volt az 1603. október 18-án kezdődő drámai eseménysor felelőse; ki volt az összecsapások kezdeményezője? A nemzetközi szakirodalom több kutatója is felteszi a kérdést: *sanglej* felkelésről, avagy *sangleyek* lemészárlásáról volt szó? A válasz korántsem egyszerű.

A tények: október 4. és október 8. között mindkét fél fegyveres csoportokat szervezett saját önvédelmére; a spanyolok több *sanglej*t is kínzásnak vetettek alá, hogy információkat csikarjanak ki a kínaiak spanyolelleses szervezkedéséről; a *sangleyek* csoportokban több helyen is leromboltak keresztény kegyhelyeket, és egy keresztény templomot fel is gyújtottak; folyamatos volt a kisebb csoportokban elkövetett egymás elleni erőszakhullám; a spanyolok a Fülöp-szigeteki japánokat és a *tagalok* őslakosságot maguk mellé állítva üldözték a kínaiakat; a *sanglej* keresztények nem voltak hajlandók segíteni a spanyoloknak, inkább szembehelyezkedtek a spanyol hatóságokkal. Vagyis mindkét oldalon számos olyan cselekedet felsorolható, amely közvetlen kiváltó oka lehetett az október 18-án kezdődő tragédiának.

Ezen a napon a kasztíliaiak totális támadást indítottak a – szerintük lázadó – *sangleyek* ellen, és iszonyatos vérengzést vittek végbe a soraikban. A források tanúsága szerint a mézárásban a kínai áldozatok száma elérte a 18-20 000 főt, és ez a szám nagyjából közelít a valósághoz. Hiába volt a kínai lakosság húszszoros többségben a spanyol katonákkal szemben, a kasztíliaiak sokkal szervezetebbek és technikailag jobban felszereltek voltak. Továbbá a *sangleyek* körében rengeteg volt a nő és a gyerek, akik szintén tömegével estek áldozatául a spanyol acél- és tűzfegyvereknek. A következő napokban a spanyolokból, japánokból és *tagalok* harcosokból álló katonai különítmény végzett az utolsó még védekezni képes *sanglej* erőekkel is. A bosszú sem késett sokáig. A Kormányzóság *sangleyek* tucatjait ítélte gályarabságra, habár közel háromszáz kínainak különböző okokból megkegyelmeztek.¹⁴²

A véres eseménysort követően a spanyolok megpróbálták tisztázni, hogy cselekedetük önvédelem volt. Ennek érdekében Makaóba küldték Marcelo de la Cueva kapitányt és a Domonkos-rendi Luis Gandullo atyát, hogy tájékoztassák a portugál hatóságokat a történelekről. Ezt követően a portugál közvetítés feladata volt, hogy meggyőzze a kínai hatóságokat a spanyolok igazát illetően. Második lépésként a spanyolok leltárt készítettek a legyilkolt *sangleyek* javairól, amely adatokkal a kínai hivatalnokok később egyáltalán nem értettek egyet.

¹⁴¹ Borao 1998: 7.

¹⁴² *Uo.*, 8–9.

Nagyon érdekesek a kínai források, amelyek kétféleképpen vélekednek a véres eseményről. A Ming *Shi* 明史¹⁴³ arról vall számunkra, hogy a császár és Fucsien előljárói először megdöbbentek a mézszárlás hallatán, és a császár felszólította a fucsieni hatóságokat, vizsgálják felül a spanyolokkal való kereskedés kérdését. Másrészt Xu Xueyu 徐學禹¹⁴⁴ kínai bíró jelentése alapján a hatóságok szerint a *sangley*ek konfliktust idéztek elő egy idegen földön, amiért halállal kellett lakolniuk.

Bármi is volt a kínaiak valós véleménye, végeredményben a Fülöp-szigeteki Kormányzóság elérte célját a kínai hatóságoknál, mivel 1604-től a kínai tengeri áruforgalom újra megindult a Fülöp-szigetek irányába,¹⁴⁵ és a következő években egyre intenzívebb lett. Mi több, kínai hajók indultak Új-Spanyolországba is, hogy közvetlen kereskedelmet keressenek a spanyol alkirálysággal. Ezzel párhuzamosan a Fülöp-szigeteki kínai közösség újjászervezte magát. Az anyagi haszon időről időre felülírta a kölcsönös félelemérzetet, de eltüntetni soha többet nem volt képes azt. Ekképpen a bizalmatlanság nem csupán megmaradt, hanem a XVII. század folyamán a kereskedelmi együttműködés ellenére újabb és újabb ellentéteket szült a Fülöp-szigeteki *sangley* és *sampan* közösség tagjai között.

Összegzés

A fent bemutatott tanulmány összegzéseképpen két észrevételt érdemes tenni. Az első a kapcsolatok formáit, míg a második a spanyolok ázsiai helyzetét érinti.

A spanyol–kínai kapcsolatkeresés két legfőbb jellemzője, hogy a spanyol diplomácia minden igyekezete ellenére mindvégig megmaradt kereskedelmi- és regionális szinten – ez utóbbi pedig azt jelentette, hogy valójában csak Dél-Kína volt a hispán kapcsolatfelvételi próbálkozások földrajzi környezete. Vagyis minden közbenső diplomáciai és kereskedelmi összeköttetés kínai tartományi szinten kötött pragmatikus megállapodás eredménye maradt, kiemelve a kínai regionális bürokrácia önállóságát és a spanyol diplomácia abszolút korlátait Kelet-Ázsia hegemonijával szemben.

¹⁴³ A 332 kötetből álló krónika a Ming-dinasztia történetét mondja el 1368 és 1644 között. A kötet sorozat több kínai krónikás együttes munkája, amely munka 1645-ben vette kezdetét, és csak 1739-ben fejeződött be. A forrás adatait közli: Borao 1998: 11–12.

¹⁴⁴ Xu Xueyu kínai hivatalnok, fucsien közigazgatási biztosa 1593 és 1607 között. Beosztásánál fogva közvetlenül rálátott a spanyol–kínai kapcsolatok alakulására a XVI–XVII. század fordulóján. *Dictionary of the Ming Biography I.* 1976: 582–585. A forrás adatait közli: Borao 1998: 11–12.

¹⁴⁵ Csak ebben az esztendőben tizenhárom kínai kereskedőhajó érkezését regisztrálták a spanyol hatóságok.

Természetesen a kínai központi hatalom megbízható információkkal rendelkezett a spanyolok dél-kínai tevékenységéről. Ezt bizonyítja számunkra az 1570-ben bevezetett császári rendelet is a spanyol ezüstpénzforgalommal kapcsolatban. Mindez azonban csak közvetett kapcsolatokat jelentett Peking és Manila között. Soha nem tudjuk meg, mi történt volna akkor, ha valamely spanyol delegációnak sikerül eljutnia a kínai császár elé. Mindazonáltal úgy vélem, az együttműködés legmagasabb, államközi szintjének keresése a spanyolok részéről eleve kudarcra ítélt kezdeményezés volt, egyszerűen a „két világ” ideológiai összeférhetlensége okán, amely hosszú távon kizárta volna a sikeres kapcsolatfenntartást. Így talán nem véletlen, hogy a Fülöp-szigeteki diplomácia képtelen volt túllépni a kínai regionális határokon, és így a dolgozatom címe némi „egyszerűsítés” jegyében született. A két ország interakciójának legmagasabb foka ugyanis mindvégig a Fülöp-szigetek és a dél-kínai tartományok kereskedelmi együttműködése maradt, amely interakció előnyeit mind a kínai tartományi hatóságok, mind pedig a Fülöp-szigeteki spanyolok igyekeztek maximálisan kiaknázni.

Ez a maximum azonban spanyol szempontból csupán a kereskedelmi részsikerekig jutott, mivel az ibériaiak egyszerűen nem voltak hajlandók tudomásul venni az ázsiai térség sajátosságait. A spanyol korlátoltságot Ázsiában egyértelműen az amerikai *conquista* bűvöletéből átvett tév- és kényszerképzetek generálták: a kasztíliaiak képtelenek voltak elfogadni, hogy a Kelet-Indiákon soha nem érhetik el ugyanazt a lényegében korlátlan terjeszkedési lehetőséget, amire a Nyugat-Indiákon ekkorra már hozzászoktak. A spanyol diplomácia „Kínavállalkozása” egész idő alatt egyfajta „árnyékboxsz” volt csupán, vagyis felkészülés egy olyan méretű expanzív gazdasági térfoglalásra, amelyhez az ázsiai térségben soha nem voltak adottak a történelmi feltételek. A spanyol–kínai gazdasági együttműködés főleg e miatt a tévképzet adta korlátoltság miatt képtelen volt odáig fejlődni, hogy az ázsiai spanyol jelenlét a kínai császári udvarra is döntő hatással legyen.

A XVI. század második felében tehát Spanyolország megállíthatatlannak hitt gályája a Kelet-Indiákon léket kapott. Sokkal hamarabb, mintsem a hódítások addigi sikereit számba véve arra számítani lehetett. A spanyol hatalom Ázsiában egyedül a Fülöp-szigeteken tudott stabil álláspontot kiépíteni magának. Következésképpen II. Fülöp korának vezetői – akik gyakran ringatták magukat Kína teljes alávetésének illúziójában –, olyan falakba ütköztek, amelyeket képtelenség volt az erő politikájával, avagy az amerikai típusú evangelizáció alkalmazásával áttörni. A Kelet-Indiák törvényszerűségei korántsem voltak felülírhatók azon módszerek által, amelyek a Nyugat-Indiákon egy gigantikus méretű gyarmatbirodalmat hoztak létre a Spanyol Korona fősége alatt. Kivételt talán csak az a sajátos monetáris hatás jelentett, amely a spanyol ezüstofforgalmon

keresztül érvényesült a kínai kereskedelemben, de amelynek igazi gazdasági gyümölcsét – paradox módon – a későbbi évtizedekben a spanyolok legádázabb európai ellenségei, a hollandok aratták le.

Végezetül egy szakmai megjegyzés. Kétségtelen, hogy jelen dolgozat minde-
nekelőtt a hispanisza kutató nagyjóján keresztül, a számára rendelkezésre álló
elsődleges források és szakirodalom alapján analizálja az események menetét,
ahogy azt már a bevezetőben említettem. Ennek eredményeként a teljes történet
egy nagyobb mozaikját láthatjuk a fent bemutatott kutatómunkában, de koránt-
sem a totális képet. Éppen ezért szorgalmazom a jövőben megvizsgálni mindezt
a sinológus kollegák szemüvegén keresztül is, mert a XVI. század második felé-
ben végbement spanyol–kínai kapcsolatkeresés eseménysorozata csakis a két
kutatótábor eredményeinek összevetésével és azok mélyreható elemzésével
tárthat eléink történelmi összképet.

Felhasznált irodalom

Kiadatlan elsődleges források

- Carta de Alessandro Valignano a Claudio Acquaviva* (1585. április 1.) Archivo General de Indias (AGI), Patronato, 25, R. 1, N. 22.
- Carta de Alonso Sanchez al rey* (1569). AGI, Filipinas, 79, R. 1, N. 1.
- Carta de Diego Ronquillo al rey* (1582). AGI, Filipinas 6, R. 5, N. 55.
- Carta de Felipe II. al emperador Wanli* (1580. június 11.) AGI, Estado 2, 24.
- Carta de Juan Bautista Román al rey* (1584. június 25.) AGI, Patronato, 25, R. 22.
- Carta de Juan Bautista Román al rey* (1584. június 27.) AGI, Patronato, 25, R. 22.
- Carta de Legazpi al virrey de Nueva España* (1570 július 25.) AGI, Patronato 24.
- Carta de Martín de Rada a Felipe II.* (1576. május 1.) AGI, Filipinas, 22, R. 84. N. 5.
- Carta de Martín de Rada al virrey de México, dándole importantes noticias sobre Filipinas* (1569. július 8.) AGI, 79, N. 1.
- Carta de Miguel de Legazpi* (1567. július 23.) AGI, Filipinas, 6, R. 1, N. 7
- Carta de S. D. Ceballos al virrey de Nueva España* (1576. június 4.) AGI, Filipinas, 6. R. 8.
- Carta e información sobre tres mandarines chinos* (1603. május 27.) AGI, Filipinas 59, N. 45.
- Carta del franciscano Pedro de Alfaro sobre su llegada a China* (1579. október 12.) AGI/22// FILIPINAS, 79, N. 4.
- Carta de Frai de Alfaro a Frai Juan de Ayoza* (1580). AGI, Filipinas, 84, R. 1, N. 16.
- Carta de Gabriel de Ribera* (1576). AGI, México, 20.
- Copia de carta de Felipe II a Guido de Lavezares* (1574. április 21.) *Colección de reales decisiones sobre asuntos de comercio en la Asia e Islas Filipinas desde 16 de noviembre de 1568 hasta diciembre de 1769, formada en virtud de Real Orden de 9 de febrero de 1798, por don Juan Miguel.* Archivo Militar Histórico (AMH), Represa, Tomo I, Folio 43–44.
- Domingo de Salazar, obispo de Manila, a Felipe II.* Manila (1588. június 27.) AGI, Filipinas, 74, N.34.
- Francisco de Sande a Felipe II.* Manila (1576. június 7.) AGI, Filipinas, 6, R. 3, N. 26.

- Informe del obispo de Manila, fray Domingo de Salazar, sobre el censo de las Islas Filipinas.* Manila (1588. június 25.) AGI, Filipinas, 74, N. 32.
- Parescer del Provincial fray Martin de Rada, agostino, sobre las cosas de estas tieras* (1574. június 21.) AGI, Patronato 24, R. 29, N. 00014.
- Relación breve de la jornada que el P. Alonso Sánchez de la Compañía de Jesús hizo por orden y parecer del Sr. D. Gonzalo Ronquillo de Peñasola, gobernador de Filipinas, y del Sr. Obispo y oficiales de S. M. de la Isla de Luzón y de ciudad de Manila a los reynos de la China (1583).* AGI, Filipinas, 79, R. 2, N. 15.
- Relaciones de Isla de Luzon* (1570. július 27.) AGI, Patronato, 24, R. 14.
- Relaciones de las cosas de China* (1582). AGI, Filipinas, 79, R. 2, N. 15.
- Relación de la primera embajada a China del agustino Martín de Rada, y descripción de ese reino* (1576). AGI, Filipinas, 22, R. 79, N. 15.
- Traslado de carta del rey de Firando* (1584. szeptember 17.) AGI, Filipinas, 34, N. 63.

Kiadott elsődleges források

- Argensola, Bartolomé Leonardo (1609) 1891. *Conquistas de las Islas Molucas*. Zaragoza: Interprete del Hospicio Provincial.
- Copia de carta de Felipe II a Guido de Lavezares* (1574. április 21.) Colección de reales decisiones sobre asuntos de comercio en la Asia e Islas Filipinas desde 16 de noviembre de 1568 hasta diciembre de 1769, formada en virtud de Real Orden de 9 de febrero de 1798, por don Juan Miguel. 1798. AMH, Represa, Tomo I, Folio 43–44.
- Crónicas de la Apostólica Provincia de St. Gregorio de religiosos descalzos de N. S. P. S. Francisco en las Islas Filipinas, China, Japón*. 1738. Manila: Por Fray Juan de Sotilo.
- Dueñas, Francico de (1580) 1972. *Relacion de algunas cosas particulares que vimos yentendimos en el Reyno de China*. Madrid: Archivo de la Real Academia de la Historia, Velázquez, tomo LXXV, Fol. 8.
- Labor evangélica, ministerios apostólicos de los obreros de la Compañía de Jesús, fundación y progresos de su provincia en las Islas Filipinas. Historiados por el padre Francisco Colin, provincial de la misma Compañía, calificador del Santo Oficio y su comisario en la gobernación de Sambianga y su distrito. Parte Primera. Sacada de los manuscritos del padre Pedro Chirino, el primero de la Compañía que pasó de los Reinos de España a estas Islas por orden y a costa de la Católica y Real Majestad. Libro Tercero*. 1663. Madrid: por José Fernández Buendía.
- Labor evangelica, misioneros apostolicos de los obreros de la Compañía de IESVS*. 1658. Madrid: por Ioseph Fernandez de Buendía.
- Lavezares, Guido (1574) 2004. „Relación del suceso de la venida del tirano chino sobre este campo. Por „Edición, introducción y notas: Juan Francisco Maura.” *Revista Lemir*. Vermont: University of Vermont.
- Loarca (1575) 1970. *Relacion del viaje que hezimos a la China desde la ciudad de Manila en las del poniente año de 1575 años, con mandado y acuerdo de Guido de Lavazaris governador i Capitan General que a la sazón era en las Islas Philipinas*. Biblioteca Nacional de España, ms. 3042; y ms. 2902.
- Mendoza, Juan González (1585) 1990. *Historia de las cosas más notables, ritos y costumbres del gran reyno de la China*. Madrid: Polifemo.
- Morga, Antonio (1609) 1909. *Sucesos de las Islas Filipinas*. Barcelona: Librería General de Victoriano Suárez.

- Pastells, Pablo – Torres Lanzas, Navas del Valle 1925. *Historia General de Filipinas. Catalogo de los documentos relativos a las islas filipinas existentes en el Archivo de Indias de Sevilla*. 9. vol. Barcelona: Compañía General de Tabacos de Filipinas.
- Rada, Martín (1575) 1892. *Relaçion Verdadera delascosas del Reyno de TAIBIN por otro nombre china y del viaje que ael hizo el muy Reverendo padre fray martin de Rada provincial que fue delaorden delglorioso Doctor dela yglesia San Agustin. que lo vio yanduvo en la provinçia de Hocquien año de 1575 hecha porelmesmo*. Paris: Bibliothéque Nationale de Paris (BNP), Fonds Espagnol, 325.9 (MF 13184), f. 15–30.
- Rada, Martín 1574. *Parescer del Provincial fight Martin de Rada, agostino, sobre las coasa de estas tieras*. 1574. június 21. AGI, Patronato 24, R. 29, N. 00014
- Relação das Cidades, vilas e lugares de guarniçao que contem en ti o Grande imperi de China. Sobre o modo que parece se deve ter comeso de concuesta desta tierra*. Biblioteca Nacional, de Madrid (BNM) ms. 7094, ff. 13–18.
- Relación de Juan Bautista Román, Factor de las Islas Philipinas en Macán. Copia de la carta que me escribió el P. Matteo Resi, italiano de la Compañía de Jesús que reside con el P. Miguel Ruggiero en la ciudad de Joaquín, cabeza desta provincia de los Cantines en los reynos de la China, i dondereside el Vierrei desta dicha provincia la qual recibí en Macao, veinte leguasde Cantón, he cincuenta de Joaquín. Colección juan Bautista Muñoz. ARAH, 9 · 4797, vol. 18, ff. 249–258.*
- Relación de las cosas particulares de la China, la qual escribió el P. Sánchez de la Compañía de Jesús que se la pidieron para leer a su Magestad el rey Don Felipe II. estado indispuesto*. Biblioteca Nacional, de Madrid (BNM) ms. 287, ff. 198–226.
- Tordesillas, Agustín de (1580) 1972. *Relación de el viaje que hezimos en china nuestro hermano fray Pedro de Alpharo con otros tres frailes de la orden de Nuestro seraphico padre San Francisco*. Madrid: Archivo de la Real Academia de la Historia, Velázquez, tomo LXXV, Fol. 11 h., s. n.
- Cervera Jiménez, José Antonio 2001. „Dos grandes cosmógrafos españoles en las Filipinas. Andrés de Urdaneta y Martín de Rada” In: *Estudios de historia das ciencias e das técnicas: VII Congreso de la Sociedad Española de Historia de las Ciencias y de las Técnicas. Pontevedra, 14–18 de setembro de 1999*. Pontevedra, 169–176.

Felhasznált másodlagos szakirodalom

- Alfonso Mola, Marina – Martínez Shaw, Carlos 2000. *El Galeón de Manila*. Madrid: Aldeasa.
- Argimón, Vitoria 2019. „Alimentación y retórica de la alteridad en los relatos de viajeros españoles a China en el siglo XVI.” In: Rafael Beltrán (ed.) *Viajeros en China y libros de viajes a oriente (siglos XVI y XVII)*. Valencia: Universidad de Valencia, 125–150.
- Borao, José Eugenio 1998. *The Masacre of 1603. Chinese Perception of the Spanish on the Philippines*. Taiwan: National Taiwan University. <https://doi.org/10.1017/S0165115300012407>
- Borao, José Eugenio 2005. „La colonia de japoneses en Manila en el marco de las relaciones de Filipinas y Japón en los siglos XVI. y XVII.” *Cuadernos Canela* 17: 25–53.
- Cabrero Fernández, Leoncio 1995. „El empleo de los molucas y los tratados de Zaragoza: cambios, modificaciones y coincidencias entre el no ratificado y el ratificado.” In: *El tratado de Tordesillas y su época*. Coord. por Luis Antonio Ribot García, Adolfo Carrasco Martínez, Luis Adão da Fonseca. Volumen 2. Valladolid: Junta de Castilla y León, 1091–1132.

- Cervera Jiménez, José Antonio 2021. „Martín de Rada y Juan de Cobo, dos grandes misioneros y científicos en Manila durante el siglo XVI.” In: Pilar Pezzi Cristóbal (ed.) *Baética: Estudios de Historia Moderna y Contemporánea*. Málaga: Universidad de Málaga, 199–230. <https://doi.org/10.24310/BAETICA.2021.vi41.12526>
- Céspedes del Castillo, Guillermo 2003. „El *Real de a ocho*, primera moneda universal.” *Actas* 2003.2: 1751–1760.
- Dictionary of the Ming Biography* Vol. I. 1976. Ed. L. Carrington Goodrich. New York: Columbia University Press.
- Estella, Margarita 1989. „Tráfico artístico entre Filipinas y España vía Acapulco” In: *El Extremo Oriente Ibérico*. Coord. por Francisco de Paula Solano Pérez-Lila, Florentino Rodao García, Luis Eugenio Togores Sánchez. Madrid: Agencia Española de Cooperación Internacional (AECID); Consejo Superior de Investigaciones Científicas (CSIC), Centro de Estudios Históricos, 593–606.
- Folch, Dolores 2021. *En el umbral de China. Las relaciones en el siglo XVI de Martín de Rada, Miguel de Loarca, Agustín de Tordesillas, Francisco de Dueñas, Pedro de Alfaro*. Barcelona: Editorial Icaria.
- Flynn, Dennis O. – Giráldez, Arturo. 1995. „Born with a »Silver Spoon«”: The Origin of World Trade in 1571.” *Journal of World History* 6.2: 201–221. <https://doi.org/10.4324/9781003554325-2>
- García-Abásolo, Antonio 2013. „Españoles y chinos en Filipinas. Los fundamentos del comercio del Galeón de Manila.” In: España, el Atlántico y el Pacífico. Coord. por Félix Iñesta Mena, Felipe Lorenzana de la Puente, Francisco J. Mateos Ascacibar. *XIV Jornadas de Historia en Llerena*. Y otros estudios sobre Extremadura. Llerena, 9–30.
- García Galende, Pedro 2015. *Fray Martín de Rada. Científico y misionero en Filipinas y China (siglo XVI)*. Pamplona: Gubierno de Navarra.
- Gil, Juan 2013. „El primer tornaviaje.” In: Salvador Bernabeu Albert (ed.) *La nao china 1565-1815. Navegación, comercio e intercambios culturales*. Sevilla: Universidad de Sevilla, 25–64.
- Herrera, Antonia Heredia 1989: „Filipinas en el Archivo General de Indias.” In: *El Extremo Oriente Ibérico*. Coord. por Francisco de Paula Solano Pérez-Lila, Florentino Rodao García, Luis Eugenio Togores Sánchez. Madrid: Agencia Española de Cooperación Internacional (AECID); Consejo Superior de Investigaciones Científicas (CSIC), Centro de Estudios Históricos, 149–182.
- Herrero Pérez, Pedro 1989. „El Galeón de Manila. Relaciones comerciales entre el Extremo Oriente y América (estado de la cuestión).” In: *El Extremo Oriente Ibérico*. Coord. por Francisco de Paula Solano Pérez-Lila, Florentino Rodao García, Luis Eugenio Togores Sánchez. Madrid: Agencia Española de Cooperación Internacional (AECID); Consejo Superior de Investigaciones Científicas (CSIC), Centro de Estudios Históricos, 445–458.
- Hidalgo Nuchera, Patricio 1995. *Los primeros de Filipinas*. Madrid: Miraguano Ediciones-Ediciones Polifermo.
- Higueras Rodríguez, María Dolores 2021. „España y China en los siglos XVI y XVII. La política de Felipe II. en Orinete.” *Sociedad geográfica española. Boletín* 68: 112–121.
- Iaccarino, Ubaldo 2017: *Comercio y Diplomacia entre Japón y Filipinas en la era Keichō (1596–1615)*. (East Asian Maritime Histori 13.) Weisbaden: Harrasowitz Verlag. <https://doi.org/10.2307/j.ctvcwnzpz>
- La Follete, Cameron – Deur, Douglas 2018. „Views Across the Pacific: The Galleon Trade and Its Traces in Oregon.” *Oregon Historical Quarterly* 119.2: 160–191. <https://doi.org/10.1353/ohq.2018.0051>
- López-Gay, Jesús 2005. „Ante la China del s. XVI, evangelización pacífica o conquista armada.” *Boletín de la Asociación Española de Orientalistas* 41: 125–134.

- Martínez Esquivel, Ricardo 2018. „Misión Sangley. La cristianización entre los chinos de Filipinas en el cambio del siglo XVI al XVII.” *Estudios de Asia y África* 53.1: 35–63. <https://doi.org/10.24201/ea.v53i1.2271>
- Martínez Shaw, Carlos 2014. „La Armada en Filipinas durante los tiempos modernos.” In: Pablo Ortega del Cerro (ed.) *El estado en guerra. Expediciones navales españolas en el siglo XVIII*. Madrid, 331–372.
- Ollé, Manel 2000. *La invención de China. Percepciones y estrategias filipinas respecto a China durante el siglo XVI*. Harrassowitz Verlag, Wiesbaden.
- Ollé, Manel 2002. *La empresa de China*. Barcelona: Acantilado.
- Pastels, Pablo – Torres Lanzas, navas del Valle 1925–1936. *Historia General de Filipinas. Catálogo de los documentos relativos a las islas filipinas existentes en el Archivo de Indias* 9 vols. Sevilla, Barcelona.
- Rámirez-Ruiz, Raúl 2023. „El papel de España en las Relaciones entre Europa, Latinoamérica y China: La “triangulación” imposible.” *Revista de Estudios Europeos* 82: 119–151. <https://doi.org/10.24197/ree.82.2023.119-151>
- Rubiés, Joan-Pau 2008. „Juan González de Mendoza y el Descubrimiento Europeo de China.” In: Diego Sola (ed.) *El cronista de China: Juan González de Mendoza, entre la Misión, el Imperio y la Historia*. Barcelona, 15–27.
- Schurz, William Lytle 1992. *El Galeón de Manila*. Madrid: Ediciones de Cultura Hispánica.
- Sousa Pinto, Paulo Jorge 2014. „Manila, Macao and Chinese networks in South China Sea: adaptive strategies of cooperation and survival (sixteenth-to-seventeenth centuries).” *Anais de Historia de Além-Mar* 15: 79–100.
- Tacchi Venturi, Pietro 1913. *Opere Storiche de P. Mateo Ricci S.J. Vol. II*. Macerata: Premiata stab. tip. F. Giorgetti
- Trapero, María Ruiz 2025. „El Real de a ocho, su importancia y trascendencia.” *Consultado* 2025: 357–377.
- Valdés Lakowsky, Vera. 1987. *De las minas al mar: Historia de la plata mexicana en Asia: 1565–1834*, México: FCE.
- Yuste, Javier 2015. *El Imperio del Sol Naciente. La aventura comercial. Tres siglos de exploración y comercio de Occidente con Cipango*. Madrid: Ediciones Nowtilus.